Străinul
Albert Camus

(roman)

Partea întîi

I

Astăzi a murit mama. Sau poate ieri, nu ştiu. Am primit o telegramă de la azil: "Mama decedată. Înmormîntarea mîine. Sincere condoleanţe." Asta nu înseamnă nimic. Poate că a fost ieri.

Azilul de bătrîni e la Marengo, la optzeci de kilometri de Alger. Voi lua autobuzul la ora două şi voi sosi în cursul după-amiezii. Astfel, voi putea sta de priveghi şi mă voi întoarce mîine seară. I-am cerut patronului meu două zile de concediu şi nu putea să mă refuze avînd o asemenea scuză. Dar nu părea încîntat. I-am spus: "N-am nici o vină". Nu mi-a răspuns. Atunci m-am gîndit că n-ar fi trebuit să-i spun asta. În fond, n-aveam de ce să mă scuz. Mai degrabă el ar fi trebuit să-mi prezinte condoleanţe. Dar mi le va prezenta, fără îndoială, poimîine, cînd mă va vedea în doliu. Deocamdată e ca si cum mama n-ar fi murit. După înmormîntare, dimpotrivă , va fi un lucru încheiat şi totul va fi căpătat o înfăţişare oficială.

Am luat autobuzul la ora două. Era foarte cald. Am mîncat la restaurant, la Céleste, ca de obicei. Toţi erau foarte trişti din cauza mea şi Céleste mi-a spus: "Avem numai o mamă". Cînd am plecat, m-au condus pînă la uşă. Eram cam zăpăcit pentru că a trebuit să urc pînă la Emmanuel să împrumut o cravată neagră şi o panglică de pus la mînecă. Lui i-a murit un unchi, acum cîteva luni.

Am fugit ca să nu pierd autobuzul. Fără îndoială graba, goana, toate acestea, la care s-au adăugat zdruncinăturile, mirosul de benzină, reverberaţia drumului şi a cerului, m-au făcut să aţipesc. Am dormit aproape tot drumul. Şi, cînd m-am trezit, eram înghesuit lîngă un soldat care mi-a zîmbit si care m-

a întrebat dacă vin de departe. Am spus "da", ca să închei discuţia.

Azilul e la doi kilometri de sat. Am făcut drumul pe jos. Am vrut s-o văd pe mama imediat, dar portarul mi-a spus că trebuie să mă duc la director. Cum era ocupat, am aşteptat puţin. Portarul a vorbit tot timpul cît am aşteptat şi, în sfîrşit, am ajuns la director: m-a primit în biroul lui. E un bătrînel firav, decorat cu Legiunea de Onoare. S-a uitat la mine cu ochii lui de un albastru deschis. Apoi mi-a strîns mîna pe care a ţinut-o atît de mult în mîna lui, încît nu prea ştiam cum să mi-o retrag. A consultat un dosar şi mi-a spus: "Doamna Meursault a intrat aici acum trei ani. Dumneata erai singurul ei sprijin." Am crezut că-mi reproşează ceva şi am început să-i explic. Dar el m-a întrerupt: "N-ai de ce să te justifici, dragul meu. Am citit dosarul mamei dumitale. Nu aveai cu ce s-o întreţii. Ea avea nevoie de o îngrijitoare. Salariile voastre sînt mici. Şi, la urma urmelor, era mai fericită aici." Am spus: "Da, domnule director". El a adăugat: "Ştii, avea prieteni, oameni de vîrsta ei. Putea să le împărtăşească preocupări care sînt din alte vremuri. Eşti tînăr şi ei i-ar fî fost urît cu dumneata."

Aşa era. Cînd era acasă, mama îşi petrecea vremea urmărindu-mă în tăcere cu privirea. În primele zile cînd a venit la azil, plîngea des. Dar asta din pricina obişnuinţei. După cîteva luni, ar fi plîns dacă ai fi luat-o de la azil. Tot din pricina obişnuinţei. Puţin şi din această cauză, în ultimul an aproape că nu m-am mai dus să o văd. Dar şi fiindcă asta îmi lua toată duminica - fără să mai pun la socoteală efortul de a merge pînă la autobuz, de a lua bilet şi de a face două ceasuri pe drum.

Directorul mi-a vorbit mult. Dar eu aproape că nu-l ascultam. Apoi mi-a spus : "Presupun că vrei s-o vezi pe mama dumitale". M-am ridicat fără să spun nimic şi el a luat-o înainte spre uşă. Pe scară mi-a explicat: "Am transportat-o la mica noastră morgă. Ca să nu-i tulburăm pe ceilalţi. Ori de cîte ori un pensionar de-al nostru moare, ceilalţi sînt nervoşi timp de două, trei zile. Şi asta îngreunează serviciul". Am trecut printr-o curte în care sporovăiau în grupuri o mulţime de bătrîni. Cînd treceam noi, tăceau. Iar în spatele nostru discuţiile începeau din nou. Ai fi zis o pălăvrăgeală indistinctă, de papagali. La intrarea unei clădiri micuţe, directorul s-a despărţit de mine: "Te las, domnule Meursault. Stau la dispoziţia dumitale, în biroul meu. În

principiu, înmormîntarea este fixată pentru ora zece dimineaţa. Ne-am gîndit că astfel o vei putea priveghea pe dispărută. Numai un cuvînt: mama dumitale şi-a exprimat, pare-se, deseori faţă de tovarăşii ei dorinţa de a i se face înmormîntare religioasă. M-am îngrijit de cele necesare. Dar voiam să te pun la curent". I-am mulţumit. Cît trăise, măicuţa, fără să fie necredincioasă, nu se gîndise niciodată la religie.

Am intrat. Era o sală foarte luminoasă, văruită, cu plafon de sticlă. Drept mobile, scaune şi capre în formă de X. Pe două din ele era aşezat, în mijlocul sălii, un sicriu alb cu capacul pus. Se vedeau numai şuruburile încă nestrînse, sclipind pe scîndurile vopsite cu coajă de nucă. Lîngă sicriu stătea o infirmieră arabă în halat alb, legată la cap cu o basma colorată.

În clipa aceea, portarul a apărut în spatele meu. Alergase pesemne. S-a cam bîlbîit: "Am acoperit-o, dar trebuie să deşurubez capacul ca s-o puteţi vedea". Se apropia de sicriu cînd l-am oprit. Mi-a spus: "Nu vreţi ?" Am răspuns: "Nu !" El s-a oprit şi eu mă simţeam prost pentru că îmi dădeam seama că n-ar fi trebuit să spun asta. După un timp, s-a uitat la mine şi m-a întrebat: "De ce ?", dar fără reproş, ca şi cum ar fi vrut numai să ştie pricina. Am spus : "Nu ştiu". Atunci, muşcîndu-şi mustaţa albă, a declarat fără să mă privească: "Înţeleg". Avea ochi frumoşi, de un albastru deschis, şi o faţă cam roşie. Mi-a dat un scaun şi s-a aşezat şi el ceva mai îndărăt. Femeia care stătea de veghe s-a ridicat în picioare şi s-a îndreptat spre ieşire. Atunci portarul mi-a spus: "Are un şancru". Cum nu înţelegeam, m-am uitat la infirmieră şi am văzut că avea sub ochi o legătură care-i înconjura capul. În dreptul nasului, legătura era plată. Nu se vedea decît albeaţa bandajului pe obrazul ei.

După ce a ieşit, portarul a spus: "O să vă las singur". Nu ştiu ce gest am făcut eu, dar el a rămas în picioare, înapoia mea. Această prezenţă în spatele meu mă stingherea. Camera era scăldată într-o frumoasă lumină de asfinţit. Şi simţeam că mi se face somn. I-am spus portarului, fără să mă întorc spre el: "De mult eşti aici ?" A răspuns imediat: "Cinci ani" - ca şi cum s-ar fi aşteptat dintotdeauna la întrebarea mea.

Pe urmă a pălăvrăgit mult .Ar fi fost foarte mirat dacă i s-ar fi spus că va sfîrşi ca portar la azilul din Marengo. Avea şaizeci şi patru de ani şi era parizian. În clipa aceea l-am întrerupt : "A, nu eşti de-aici ?" Apoi mi-am amintit că, înainte de

a mă duce la director, îmi vorbise de mama. Îmi spusese că trebuie să o înmormîntăm foarte repede, deoarece la şes e cald, mai ales în această regiune. Atunci îmi spusese că trăise la Paris şi că îi venea greu să-l uite. La Paris, se stă cu mortul trei, patru zile uneori. Aici nu ai timp, nici n-ai apucat să te obişnuieşti bine cu gîndul că a murit, că şi trebuie să alergi după dric. Nevastă-sa îi spusese atunci: "Taci din gură, astea nu sînt lucruri pe care să le spui domnului". Bătrînul roşise şi-şi ceruse scuze. Intervenisem spunînd: "Ba nu. Ba nu." Mi se părea adevărat şi interesant ceea ce spunea el.

În mica sală mortuară, mi-a povestit că intrase la azil din sărăcie. Cum se simţea în putere, s-a oferit să facă această slujbă de portar. I-am atras atenţia că în definitiv era şi el un pensionar. Mi-a spus că nu. Mă izbise mai dinainte felul lui de a spune: "ei", "ceilalţi" şi mai rar "bătrînii", vorbind despre pensionari, dintre care unii nu erau mai în vîrstă ca el. Dar, fireşte, nu era acelaşi lucru. El era portar şi, într-o oarecare măsură, avea drepturi asupra lor.

Infirmiera a intrat în acel moment. Se lăsase dintr-o dată seara. Întunericul se întinsese brusc deasupra geamlîcului. Portarul a învîrtit comutatorul şi eu am fost orbit de strălucirea neaşteptată a luminii. El m-a poftit să merg în sala de mese la cină. Dar nu-mi era foame. Mi-a propus atunci să-mi aducă o ceaşcă de cafea cu lapte. Cum mie îmi place foarte mult cafeaua cu lapte, am acceptat şi el s-a întors puţin după aceea cu o tavă. Am băut. Am simţit atunci nevoia să fumez. Dar am ezitat pentru că nu ştiam dacă pot s-o fac de faţă cu mama. M-am gîndit, n-avea nici o importanţă. Am oferit portarului o ţigară şi am fumat amîndoi.

La un moment dat, el mi-a spus : "Ştiţi, prietenii doamnei, mama dumneavoastră, vor veni s-o vegheze şi ei. Aşa e obiceiul. Trebuie să mă duc s-aduc scaune şi cafea neagră." L-am întrebat dacă puteam să sting una din lămpi. Strălucirea luminii pe pereţii albi mă obosea. El mi-a spus că nu e posibil. Instalaţia era astfel făcută: ori toate, ori nici una. N-am mai luat seama la el. A ieşit, s-a întors, a aşezat scaunele. Pe unul din ele a îngrămădit nişte ceşti în jurul unui ibric. Apoi s-a aşezat în faţa mea, dincolo de măsuţă. Infirmiera şedea şi ea în fundul sălii, cu spatele. Nu vedeam ce face. Dar, după mişcarea braţelor, puteam să cred că tricotează. Era o vreme călduţă, cafeaua mă

încălzise şi prin uşa deschisă pătrundea o mireasmă de noapte şi de flori. Cred că am aţipit puţin.

Un foşnet m-a trezit. Fiindcă închisesem ochii, albeaţa camerei mi s-a părut şi mai orbitoare. În faţa mea nu se vedea nici o umbra şi fiecare obiect, fiecare unghi, toate curbele se desenau cu o puritate de care te dureau ochii. Atunci au intrat în cameră prietenii mamei. Erau în total vreo zece şi se strecurau tăcuţi prin această lumină orbitoare. S-au aşezat fără ca vreun scaun să scîrţîie. Îi vedeam asa cum nu văzusem niciodată pe nimeni şi nici un amănunt de pe feţele lor sau de pe veşmintele lor nu-mi scăpa. Totuşi, nu-i auzeam şi-mi venea greu să cred în realitatea lor. Aproape toate femeile purtau şorţ şi cordonul cu care-şi încingeau talia le scotea şi mai bine în relief pîntecele bombat. Pînă atunci nu băgasem niciodată de seamă ce pîntecoase pot fi femeile batrîne. Bărbaţii erau aproape toţi foarte slabi şi purtau bastoane. Mă mira că nu vedeam pe obrazul lor ochii, ci numai o luminiţă lipsită de strălucire în mijlocul unui cuib de riduri. Cînd s-au aşezat, cei mai mulţi dintre ei m-au privit şi au dat din cap stingheriţi; buzele lor fiind în întregime devorate de gura fără dinţi, n-am putut să-mi dau seama dacă mă salutau sau dacă era vorba de un tic. Cred mai degrabă că mă salutau. În acel moment, am observat că erau cu toţii aşezaţi în faţa mea, clătinînd din cap, în jurul portarului. Am avut o clipă impresia ridicolă că veniseră să mă judece.

Puţin după aceea, una dintre femei a început să plîngă. Şedea în rîndul al doilea, îndărătul unei tovarăşe de-a ei, şi n-o vedeam prea bine. Plîngea cu sughiţuri mici, la intervale regulate; mi se părea că n-are să se mai oprească niciodată. Ceilalţi parcă n-o auzeau. Se pleoştiseră, posomorîţi şi tăcuţi. Se uitau la coşciug sau la bastonul lor sau la orice altceva, dar nu se uitau decît la acel lucru. Femeia plîngea mereu. Eram foarte mirat pentru că nu o cunoşteam. Aş fi vrut să n-o mai aud. Totuşi, nu îndrăzneam să-i spun să tacă. Portarul s-a aplecat spre ea, i-a vorbit, dar ea a scuturat capul, a îndrugat ceva şi a continuat să plîngă cu aceeaşi ritmicitate. Portarul a venit atunci spre mine. S-a aşezat alături. După un răstimp destul de lung, m-a informat, fară să mă privească: "Era foarte bună prietenă cu doamna, mama dumneavoastră. Zice că era singura ei prietenă aici şi că acum nu mai are pe nimeni."

Am stat aşa vreme îndelungată. Suspinele şi gemetele femeii se auzeau mai rar. Smiorcăia mult. A încetat în cele din urmă. Nu-mi mai era somn, dar eram obosit şi mă dureau şalele. Acum, tăcerea tuturor acestor oameni îmi făcea rău. Auzeam numai din cînd în cînd un zgomot ciudat şi nu puteam înţelege ce anume este. Cu timpul, am reuşit să pricep că dintre bătrîni cîţiva îşi sugeau interiorul obrajilor, făcînd astfel să se audă aceste plescăituri bizare. Ei nici nu-şi dădeau seama, atît erau de cufundaţi în gîndurile lor. Aveam chiar impresia că această moartă, întinsă în mijlocul lor, nu însemna nimic pentru ei. Acum însă cred că era o impresie falsă.

Am băut cu toţii cafea, serviţi de portar. Pe urmă, nu mai ştiu. Noaptea a trecut. Îmi aduc aminte că, la un moment dat, am deschis ochii şi am văzut că bătrînii dormeau ghemuiţi, afară de unul singur care, cu bărbia sprijinită de mîinile încleştate pe baston, mă privea ţintă, ca şi cum n-ar fi aşteptat decît să mă trezesc. Apoi am adormit iarăşi. M-am trezit pentru că mă dureau din ce în ce mai tare şalele. Lumina zilei se strecura prin plafonul de sticlă. Puţin după aceea, un bătrîn s-a trezit şi a tuşit îndelung. Scuipa intr-o batistă mare cu pătrăţele şi de fiecare dată aveai impresia că se rupe ceva din el. I-a trezit pe ceilalţi şi portarul le-a spus că trebuie să plece. S-au ridicat în picioare. Acest priveghi incomod le făcuse chipurile pămîntii. La ieşire, spre marea mea mirare, mi-au strîns cu toţii mîna, ca şi cum această noapte în care nu schimbasem nici un cuvînt sporise intimitatea dintre noi.

Eram obosit. Portarul m-a dus la el şi am putut să mă spăl şi să mă dichisesc puţin. Am băut iar o cafea cu lapte, care era foarte bună. Cînd am ieşit, se făcuse ziuă de-a binelea. Deasupra dealurilor care despart satul Marengo de mare, cerul se înroşise foarte tare. Iar vîntul care trecea pe deasupra colinelor aducea aici un miros de sare. Începea o zi frumoasă. Trecuse vreme îndelungată de cînd nu mai fusesem la ţară si simţeam ce mult mi-ar fi plăcut să mă plimb dacă n-ar fi fost mama.

Dar am aşteptat în curte, sub un platan. Respiram mirosul pămîntului umed şi nu-mi mai era somn. M-am gîndit la colegii mei de birou, la această oră se sculau ca să meargă la lucru: pentru mine, ăsta era întotdeauna momentul cel mai greu. M-am mai gîndit puţin la aceste lucruri, dar atenţia mi-a fost atrasă

de un clopot care răsuna în interiorul clădirilor. S-a iscat o forfotă îndărătul ferestrelor, apoi totul s-a liniştit. Soarele se înălţase ceva mai sus pe cer: începea să-mi încălzească picioarele. Portarul a traversat curtea şi mi-a spus că mă cheamă directorul. M-am dus în biroul lui. M-a pus să semnez o serie de hîrtii. Am văzut că purta haină neagră cu pantaloni în dungi. A pus mîna pe telefon şi mi-a spus: "Au sosit cioclii adineaori. Am să le spun să închidă coşciugul. Înainte de asta, vrei s-o vezi pentru ultima oară pe mama dumitale ?" Am răspuns că nu. El a poruncit în telefon, coborînd vocea: "Figeac, spune oamenilor tăi că pot să-i dea drumul".

Pe urmă mi-a spus că va asista la înmormîntare şi eu i-am mulţumit. S-a aşezat în spatele biroului, şi-a încrucişat picioarele scurte. M-a prevenit că nu vom fi decît noi doi, împreună cu infirmiera de serviciu. În principiu, pensionarii nu trebuia să asiste la înmormîntări. El le dădea voie să stea de priveghi numai: "E o chestiune de omenie", a spus. Dar în cazul de faţă a permis unui vechi prieten al mamei să urmeze convoiul: "Thomas Pérez". Aici directorul a zîmbit. Mi-a spus : "Înţelegi, e un sentiment cam pueril. Dar el şi cu mama dumitale erau tot timpul împreună. La azil, lumea îi tachina, i se spunea lui Pérez: «E logodnica dumitale !». El rîdea. Le făcea plăcere. Şi adevărul e că moartea doamnei Meursault l-a îndurerat foarte mult. Dar, după sfatul medicului curant, i-am interzis priveghiul de ieri."

Am rămas tăcuţi destul de multă vreme. Directorul s-a ridicat şi s-a uitat pe fereastra biroului. La un moment dat a spus : "Uite, a sosit şi preotul din Marengo. A venit mai devreme." M-a prevenit că ne vor trebui cel puţin trei sferturi de ceas ca să ajungem la biserica ce se găsea chiar în sat. Am coborît. În faţa clădirii se afla preotul cu doi copii care-l ajută în timpul slujbei. Unul dintre aceştia ţinea o cădelniţă şi preotul se apleca spre el să potrivească lungimea lanţului de argint. Cînd am sosit noi, preotul s-a ridicat. Mi-a zis "fiule" şi mi-a adresat cîteva cuvinte. A intrat înăuntru, eu l-am urmat.

Am observat imediat că şuruburile coşciugului erau strînse şi că în încăpere se aflau patru oameni negri. L-am auzit în acelaşi timp pe director spunîndu-le că dricul aşteaptă în drum şi pe preot începînd rugăciunile. Din acest moment, totul a mers foarte repede. Oamenii s-au apropiat de sicriu cu un prapur. Preotul, ajutoarele lui, directorul şi cu mine am ieşit cu toţii

afară. În faţa uşii am găsit o doamnă pe care nu o cunoşteam : "Domnul Meursault", a spus directorul. N-am auzit numele acelei doamne, am înţeles numai că era infirmiera de serviciu. A dat din cap fără un zîmbet pe faţa ei osoasă şi prelungă. Apoi ne-am retras cu toţii de o parte ca să facem loc să treacă mortul. Am luat-o în urma celor ce purtau sicriul şi am ieşit din azil. În faţa porţii aştepta dricul. Lăcuit, lunguieţ şi lucitor, te făcea să te gîndeşti la un penar. Alături stătea maestrul de ceremonie, un omuleţ îmbrăcat ridicol şi un bătrîn care-şi luase un aer de circumstanţă. Am înţeles că era domnul Pérez. Purta o pălărie de fetru moale, cu calota rotundă şi boruri largi (a scos-o cînd sicriul a ieşit pe poartă), un costum ai cărui pantaloni îi cădeau armonică peste pantofi şi o cravată de stofă neagră, prea mică pentru cămaşa cu guler mare alb. Buzele îi tremurau dedesubtul unui nas împănat cu puncte negre. Prin părul alb destul de moale ieşeau la iveală nişte urechi ciudate, blegi şi cu marginile crestate, a căror culoare de un roşu aprins, contrastînd cu obrazul palid, mă izbi. Maestrul de ceremonie ne indică locurile. Preotul mergea înainte, apoi dricul. Împrejurul dricului, cei patru oameni. În urmă, directorul, eu şi, încheind convoiul, infirmiera de serviciu şi domnul Pérez.

Soarele se urcase sus pe cer. Începea să apese deasupra pămîntului şi dogoarea lui creştea cu repeziciune. Nu ştiu de ce am aşteptat destul de mult înainte de a porni. Îmi era cald în hainele mele de culoare închisă. Bătrînelul, care-şi pusese pălăria, a scos-o din nou. Mă întorsesem către el şi-l priveam cînd directorul mi-a vorbit despre el. Mi-a spus că adesea mama mea şi domnul Pérez mergeau să se plimbe seara prin sat, întovărăşiţi de o infirmieră. Eu priveam cîmpia din jurul meu. Văzînd şirurile de chiparoşi care urcau pe dealuri pînă aproape de cer, pămîntul acesta roşu şi verde, casele acestea rare şi bine conturate, o înţelegeam pe mama. În acest ţinut seara trebuia să semene cu un răgaz melancolic. Astăzi însă, soarele copleşitor, care făcea să tresară peisajul, îi dădea un aspect inuman şi deprimant.

Am pornit. În acel moment am băgat de seamă că Pérez şchiopăta puţin. Dricul îşi sporea încet-încet viteza şi bătrînul rămînea în urmă. Unul dintre oamenii care înconjurau dricul rămăsese şi el în urmă şi mergea acum în rînd cu mine. Eram surprins de repeziciunea cu care soarele se înălţa pe cer. Am

observat că de mult cîmpia zumzăia de cîntecul insectelor şi trosnetul ierburilor. Sudoarea îmi curgea pe obraji. Cum n-aveam pălărie, îmi făceam vînt cu batista. Cioclul mi-a spus atunci ceva ce n-am auzit. În acelaşi timp, îşi ştergea şi el craniul cu o batistă pe care o ţinea în mîna stîngă, cu dreapta ridicînd puţin marginea şepcii. I-am spus: "Poftim ?" El a repetat, arătîndu-mi cerul: "Frige". I-am spus iar: "Da". "Era bătrînă ?" Am răspuns: "Aşa şi aşa", pentru că nu ştiam cifra exactă. Pe urmă a tăcut. Am întors capul şi l-am văzut pe bătrînul Pérez la vreo cincizeci de metri în urma noastră. Se grăbea legănîndu-şi pălăria în mîna care atîrna fără vlagă. M-am uitat şi la director. Mergea plin de demnitate, fără un gest de prisos. Cîteva picături de sudoare îi îmbroboneau fruntea, dar nu le ştergea.

Mi se părea că acum convoiul merge ceva mai repede, împrejurul meu se întindea mereu aceeaşi cîmpie luminoasă, suprasaturată de soare. Strălucirea cerului era de nesuportat. La un moment dat, am trecut peste o porţiune a drumului care fusese recent refăcută. Soarele topise smoala. Picioarele se afundau în ea şi lăsau deschisă pulpa ei lucioasă. Deasupra dricului, pălăria vizitiului, de piele fiartă, părea plămădită din acest noroi negru. Mă simţeam oarecum pierdut între cerul albastru şi alb şi monotonia acestor culori, negrul cleios al smoalei desfundate, negrul posomorit al hainelor, negrul lăcuit al dricului. Toate acestea, soarele, mirosul de piele şi de balegă al dricului, acela de lac şi de tămîie, oboseala unei nopţi de nesomn îmi tulburau privirea şi ideile. Am mai întors o dată capul: Pérez mi s-a părut foarte departe, pierdut într-un val de căldură, apoi nu l-am mai zărit. L-am căutat cu privirea şi am văzut că lăsase drumul şi o luase peste cîmp. Am mai constatat că în faţa mea drumul făcea o cotitură. Am înţeles că Pérez, care cunoştea locurile, tăia în linie dreaptă, ca să ne ajungă din urmă. La cotitură ne ajunsese. Apoi l-am pierdut. A luat-o iar peste cîmp şi asta de cîteva ori la rînd. Cît despre mine, eu simţeam cum îmi zvîcnesc tîmplele.

Totul s-a petrecut pe urmă cu atîta grabă, siguranţă şi firesc, încît nu-mi amintesc nimic. Un lucru numai: în capul satului, infirmiera de serviciu mi-a vorbit. Avea o voce ciudată, care nu se potrivea cu faţa ei, o voce melodioasă şi tremurătoare. Mi-a spus: "Dacă mergem încet riscăm să facem insolaţie. Dacă mergem prea repede, transpirăm şi în biserică

răcim." Avea dreptate. Nu era nici o ieşire. Am mai păstrat cîteva amintiri din această zi: de exemplu, figura lui Pérez cînd, pentru ultima oară, ne-a ajuns din urmă aproape de sat. Lacrimi grele de enervare şi durere îi curgeau pe obraji. Dar din pricina ridurilor nu se scurgeau. Se răspîndeau, se întîlneau şi stîrneau un luciu apos pe această faţă descompusă. Au mai fost biserica şi ţăranii pe marginea drumului, muşcatele roşii pe mormintele din cimitir, leşinul lui Pérez (ai fi zis, o paiaţă dezmembrată), pămîntul de culoarea sîngelui care se aşezase pe sicriul mamei, pulpa albă a rădăcinilor care se prinseseră de el, din nou lume, glasuri, satul, aşteptarea în faţa unei cafenele, neîntreruptul zumzet al motorului şi bucuria mea cînd autobuzul a pătruns în cuibul de lumini al Algerului şi cînd m-am gîndit că aveam să mă culc şi să dorm douăsprezece ore în şir.

II

Trezindu-mă, am înţeles de ce patronul meu n-a fost încîntat cînd i-am cerut cele două zile libere: astăzi e sîmbătă. Ca să zic aşa, uitasem, dar, trezindu-mă, mi-a venit această idee. Patronul meu, fireşte, s-a gîndit că eu voi avea astfel cu duminica patru zile de vacanţă şi asta nu putea să-i facă plăcere. Dar, pe de o parte, nu e vina mea dacă mama a fost înmormîntată ieri în loc de azi si, pe de altă parte, oricum aş fi avut sîmbăta si duminica libere. Bineînţeles, asta nu mă împiedica totuşi să-l înţeleg pe patronul meu.

Mi-a venit greu să mă scol, pentru că eram obosit după ziua de ieri. În timp ce mă bărbieream, m-am întrebat ce aveam să fac şi m-am hotărît să mă duc să mă scald. Am luat tramvaiul ca să merg la stabilimentul de băi din port. Acolo m-am aruncat în apa golfuleţului. Era o mulţime de tineret. M-am întîlnit în apă cu Maria Cardona, o fostă dactilografă de la mine de la birou, care îmi plăcuse cîndva. Şi eu ei, cred. Dar ea a plecat îndată după aceea şi n-am avut timp destul. Am ajutat-o să se urce pe o baliză şi, în această mişcare, i-am atins sînii. Eu mai eram în apă cînd ea se şi instalase cu burta pe baliză. A întors capul spre mine. Părul îi căzuse în ochi şi rîdea. M-am căţărat lîngă ea pe baliză. Era plăcut şi, ca în glumă, mi-am lăsat capul pe spate şi l-am sprijinit de pîntecele ei. Ea n-a protestat şi

eu am rămas aşa. Aveam în ochi tot cerul şi era albastru şi auriu. Sub ceafă simţeam pîntecele Mariei respirînd uşurel. Am stat mult pe baliză, aproape adormiţi. Cînd soarele a devenit prea tare, ea s-a aruncat în apă, iar eu după ea. Am prins-o, i-am încolăcit mijlocul cu braţul şi am înotat împreună. Rîdea tot timpul. Pe mal, în timp ce ne uscam, mi-a spus: "Sînt mai bronzată ca dumneata". Am întrebat-o dacă voia să vină în seara aceea la cinematograf. A rîs iar şi mi-a spus că avea chef să vadă un film cu Fernandel. Cînd ne-am îmbrăcat a fost foarte mirată văzîndu-mă cu cravată neagră şi m-a întrebat dacă sînt în doliu. I-am spus că murise mama. Cum ea voia să ştie cînd, i-am răspuns: "Ieri". A tresărit, dar n-a zis nimic. Mi-a venit să-i spun că nu e vina mea, dar m-am oprit pentru că m-am gîndit că la fel îi spusesem şi patronului meu. Asta nu însemna nimic. Oricum, întotdeauna eşti puţin vinovat.

Seara, Maria uitase totul. Filmul avea haz pe alocuri, dar, în rest, era cu adevărat stupid. Ea îşi lipise piciorul de al meu. Îi mîngîiam sînii. Spre sfîrşitul spectacolului am sărutat-o, dar incomod. După cinematograf, a venit la mine.

Cînd m-am trezit, Maria plecase. Îmi explicase că trebuie să se ducă la mătuşa ei. M-am gîndit că e duminică şi asta m-a plictisit: nu-mi place duminica. Atunci m-am întors pe partea cealaltă în pat, am căutat în pernă mirosul sărat pe care părul Mariei îl lăsase şi am dormit pînă la zece. Am fumat apoi, stînd tot culcat, pînă la prînz. Nu voiam să mănînc la Céleste, ca de obicei, deoarece, cu siguranţă, mi s-ar fi pus tot felul de întrebări şi nu pot suferi aşa ceva. Mi-am pregătit nişte ouă şi le-am mîncat direct din tigaie, fără pîine, pentru că nu aveam şi pentru că nu voiam să cobor ca să-mi cumpăr.

După-masă, m-am cam plictisit şi m-am învîrtit de colo pînă colo prin apartament. Era comod apartamentul cînd era aici mama. Acum e prea mare pentru mine şi a trebuit să aduc masa din sufragerie în camera mea. Nu mai stau decît în această cameră, între scaunele de pai puţin cam desfundate, dulapul a cărui oglindă s-a îngălbenit, măsuţa de toaletă şi patul de alamă. Restul e în părăsire. Puţin mai tîrziu, ca să fac ceva, am luat un ziar vechi şi l-am citit. Am tăiat din el o reclamă a sărurilor Kruschen pe care am lipit-o într-un vechi caiet în care strîng ceea ce mă amuză de prin ziare. M-am spălat pe mîini şi, drept încheiere, am ieşit pe balcon.

Camera mea dă pe strada principală a cartierului. După-amiaza era frumoasă. Totuşi, pavajul era slinos, trecătorii rari şi încă grăbiţi. Erau în primul rînd familii care mergeau la plimbare, doi băieţaşi în costume de marinari, cu pantaloni scurţi, cam stingheriţi în hainele lor ţepene, şi o fetiţă cu o fundă mare roz şi pantofi negri de lac. În urma lor, o mamă enormă, în rochie de mătase cafenie, şi tatăl, un omuleţ destul de plăpînd, pe care-l cunoşteam din vedere. Purta pălărie de pai, papion şi baston în mînă. Văzîndu-l cu nevastă-sa, am înţeles de ce se spunea în cartier că e distins. Ceva mai tîrziu au trecut tinerii din mahala - păr pomădat şi cravată roşie, haină foarte ajustată cu batistă brodată şi pantofi cu boturi pătrate. M-am gîndit că se duceau la cinematografele din centru. De aceea plecau atît de devreme şi se grăbeau spre tramvai, rîzînd zgomotos.

În urma lor, strada a devenit pe încetul pustie. Spectacolele începuseră peste tot, cred. Nu mai erau pe stradă decît negustorii şi pisicile. Cerul era senin, dar fără strălucire, deasupra şirurilor de ficuşi plantaţi de-a lungul străzii. Pe trotuarul din faţă, tutungiul a scos un scaun, l-a instalat în faţa uşii şi s-a aşezat călare pe el, sprijinindu-şi braţele pe spătar. Tramvaiele puţin mai înainte înţesate, erau acum aproape goale. În cafeneaua "La Pierrot", alături de tutungiu, chelnerul mătura rumeguşul din sala pustie. Era într-adevăr duminică.

Am întors scaunul şi l-am aşezat ca tutungiul, pentru că am găsit că e mai comod. Am fumat două ţigări, am intrat în casă ca să iau o bucăţică de ciocolată şi m-am întors s-o mănînc la fereastră. Puţin după aceea cerul s-a întunecat şi am crezut că o să avem o furtună de vară. S-a limpezit totuşi încetul cu încetul. Dar trecerea norilor lăsase deasupra străzii un soi de făgăduială de ploaie, care a făcut-o mai întunecată. Am stat mult timp privind cerul.

La ora cinci, cîteva tramvaie au sosit cu zgomot. Aduceau de la stadionul suburbiei ciorchini de spectatori cocoţaţi pe trepte şi pe platforme. Tramvaiele următoare au adus jucătorii, pe care i-am recunoscut după geamantănaşele lor. Urlau şi cîntau în gura mare că clubul lor nu va pieri. Mulţi dintre ei mi-au făcut cu mîna. Unul chiar mi-a strigat: "I-am bătut". Şi eu am făcut "da", din cap. Din acest moment, automobilele au început să vină grămadă.

Ziua a mai scăzut puţin. Deasupra acoperişurilor, cerul s-a înroşit şi, o dată cu seara, străzile s-au însufleţit .Cei care fuseseră la plimbare se întorceau agale. L-am recunoscut printre alţii pe domnul distins. Copiii plîngeau sau se lăsau tîrîţi spre casă. Aproape imediat, cinematografele din cartier au revărsat în stradă un val de spectatori. Printre aceştia, tinerii aveau gesturi mai hotărîte ca de obicei şi m-am gîndit că văzuseră un film de aventuri. Cei care se întorceau de la cinematografele din oraş sosiră ceva mai tîrziu. Păreau mai gravi. Rîdeau încă, dar din cînd în cînd, păreau obosiţi şi gînditori. Au rămas în stradă, plimbîndu-se pe trotuarul din faţă. Fetele din cartier, cu capul descoperit, se ţineau de braţ. Băieţii potriviseră aşa ca să se întîlnească faţă în faţă cu ele şi le aruncau glume de care fetele rîdeau întorcînd capul. Cîteva dintre ele, pe care le cunoşteam, mi-au făcut cu mîna.

Luminile de pe stradă s-au aprins atunci brusc şi au făcut să pălească primele stele care se înălţau în noapte. Am simţit că mă dor ochii tot privind aşa trotuarele cu încărcătura lor de oameni şi lumini. Lămpile făceau să strălucească pavajul ud şi tramvaiele, la intervale regulate, îşi aruncau reflexele pe un păr lucios, pe un zîmbet sau pe o brăţară de argint. Puţin după aceea, o dată cu tramvaiele mai rare şi cu noaptea de-acum neagră deasupra pomilor şi a lămpilor, cartierul s-a golit pe nesimţite, pînă ce prima pisică a traversat încet strada din nou pustie. M-am gîndit atunci că ar trebui să cinez. Mă durea puţin gîtul pentru că-l ţinusem mult timp rezemat de speteaza scaunului. Am coborît să cumpăr pîine şi macaroane, le-am preparat şi am mîncat în picioare. Am vrut să fumez o ţigară la fereastră, dar aerul se răcise şi mi s-a făcut niţel frig. Am închis ferestrele şi, întorcîndu-mă în cameră, am văzut în oglindă un capăt al mesei pe care lampa mea cu alcool se învecina cu nişte resturi de pîine. M-am gîndit că mai trecuse o duminică, de bine, de rău, că mama era acum înmormîntată, că aveam să-mi reiau lucrul şi că, pe scurt, nimic nu se schimbase.

III

Astăzi am lucrat mult la birou. Patronul a fost binevoitor. M-a întrebat dacă nu eram prea obosit şi în afară de asta a vrut

să ştie cîţi ani avea mama. Am spus "vreo şaizeci" ca să nu greşesc şi nu ştiu de ce a părut să respire uşurat şi să considere asta o afacere încheiată.

O mulţime de **conosamente** se adunau necontenit pe masa mea şi a trebuit să le rezolv pe toate. Înainte de a pleca de la birou ca să iau masa, m-am spălat pe mîini. La prînz, îmi place foarte mult această clipă. Seara îmi face mai puţină plăcere, pentru că prosopul rulant pe care-l folosim e umed de tot: a fost întrebuinţat toată ziua. I-am spus într-o zi patronului. El mi-a răspuns că este regretabil, dar că nu-i totuşi decît un amănunt lipsit de importanţă. Am plecat cam tîrziu, la douăsprezece şi jumătate, cu Emmanuel, care lucrează la expediţie. Biroul dă spre mare şi am stat un timp să privim cargourile din port sub soarele arzător. În acest moment, un camion a sosit cu mare zgomot de lanţuri şi explozii. Emmanuel m-a întrebat "ce-ar fi dacă ne-am urca"'şi eu am început să alerg. Camionul ne-a depăşit şi noi ne-am avîntat pe urmele lui. Eram înecat în zgomot şi praf. Nu mai vedeam nimic şi nu simţeam decît elanul dezordonat al goanei, printre troleuri şi maşini, catarge care dansau pe cer şi corăbii de-a lungul cărora fugeam. M-am prins cei dintîi şi am sărit din mers. Apoi i-am ajutat lui Emmanuel să se aşeze. Ni se tăiase răsuflarea, camionul sălta pe pavajul desfundat al cheiului, prin praf şi soare. Emmanuel rîdea de se strîmba.

Am sosit lac de sudoare la Céleste. Era, ca de obicei, la poartă, cu pîntecele lui mare, cu şorţul şi mustăţile albe. M-a întrebat dacă "mă simţeam bine totuşi". I-am spus că da şi că mi-era foame. Am mîncat foarte repede şi am băut o cafea. Apoi m-am dus acasă, am dormit puţin pentru că băusem prea mult vin şi, trezindu-mă, mi s-a făcut poftă să fumez. Era tîrziu şi am fugit ca să prind un tramvai. Am lucrat toată după-amiaza. Era foarte cald în birou şi seara, plecînd, am fost bucuros să mă întorc acasă mergînd încet de-a lungul cheiurilor. Cerul era verzui, mă simţeam bine. Totuşi, m-am dus direct acasă, pentru că voiam să-mi fierb cartofi.

Urcînd scara întunecată, m-am ciocnit de bătrînul Salamano, vecinul meu de palier. Era cu cînele lui. De opt ani sînt mereu văzuţi împreună. Cîinele de vînătoare are o eczemă, jigăraie cred, care face să-i cadă aproape tot părul şi care-l umple de plăgi si de coji negricioase. Tot trăind împreună cu el,

numai ei doi într-o cămăruţă, bătrînul Salamano a început să-i semene. Are cruste roşietice pe obraz şi părul gălbui şi rar. Cît priveşte cîinele, el a luat de la stăpîn un fel de a merge cocîrjat, cu botul întins înainte şi gîtul ţeapăn. Par de aceeaşi rasă şi totuşi se detestă unul pe altul. De două ori pe zi, la ora unsprezece şi la şase, bătrînul scoate cîinele la plimbare. De opt ani, nu şi-au schimbat itinerariul. Poţi să-i vezi de-a lungul străzii Lyon, cîinele trăgînd omul pînă ce bătrînul Salamano se împiedică. Atund bate cîinele şi-l ocărăşte. Cîinele, de teamă, se face mic şi se lasă dus de zgardă. Acum e rîndul bătrînului să-l tragă. După ce a uitat, cîinele îl tîrăşte din nou pe stăpînul său şi e din nou bătut şi ocărît. Atunci stau amîndoi pe trotuar şi se privesc, cîinele cu spaimă, omul cu ură. Şi aşa în fiecare zi. Cînd vrea cîinele să urineze, bătrînul nu-l aşteaptă şi-l trage, ogarul semănînd în urma lui o dîră de picături. Dacă din întîmplare cîinele îşi face nevoile în cameră, atunci e din nou bătut. De opt ani durează asta. Céleste spune întotdeauna "urîtă treabă", dar în fond nimeni nu poate să ştie. Cînd l-am întîlnit pe scară, Salamano tocmai îşi ocăra cîinele. Îi spunea "ticălosule, stîrvul dracului!" şi cîinele scîncea. Am spus "bună seara", dar bătrînul continua să înjure. Atund l-am întrebat ce făcuse cîinele. Nu mi-a răspuns. Spunea numai "ticălosule, stîrvul dracului!" Ghiceam prin întuneric că sta aplecat spre cîine, potrivindu-i ceva la zgardă. Am vorbit mai tare. Atunci ,fără să se întoarcă spre mine, mi-a răspuns cu un soi de furie reţinută : "Tot aici e". Apoi a plecat trăgînd animalul care se lăsa tîrît pe cele patru labe ale lui şi gemea.

Chiar în acest moment a intrat în casă al doilea vecin al meu de palier. În cartier se spune că e întreţinut de femei. Cînd îl întrebi ce meserie are, e totuşi "magaziner". În general nu e prea simpatizat. Dar cu mine stă de vorbă adesea şi uneori îmi face vizite scurte, pentru că eu îl ascult. Găsesc că ceea ce spune e interesant. De altfel, eu n-am nici un motiv să nu vorbesc cu el. Se numeşte Raymond Sintès. E mic, cu umerii largi şi cu nas de boxer. E îmbrăcat întotdeauna foarte corect. Şi el mi-a spus, vorbind despre Salamano: "Urîtă treabă !" M-a întrebat dacă asta mă scîrbeşte şi i-am spus că nu.

Am urcat amîndoi scara şi eram pe punctul de a mă despărţi de el cînd mi-a spus : "Am acasă cîrnaţi şi vin. Nu vrei să mănînci cu mine ?" M-am gîndit că asta mă scutea să mai

gătesc şi am primit. Are şi el numai o cameră şi o bucătărie fără fereastră. Deasupra patului se află un înger de ghips alb şi roz, fotografii de campioni şi două sau trei poze de femei goale. Camera era murdară şi patul desfăcut. A aprins mai întîi lampa de gaz, apoi a scos un pansament nu prea curat din buzunar şi s-a legat la mîna dreaptă. L-am întrebat ce are. Mi-a spus că se bătuse cu un tip care-i caută pricină.

"Mă înţelegi, domnu Meursault, mi-a spus el, nu că sînt om rău, dar mă aprind iute. Ăla mi-a zis: «Coboară din tramvai, dacă eşti bărbat». I-am zis: «Ia vezi-ţi de treabă». Mi-a zis că nu sînt bărbat. Atunci am coborît si i-am spus: «Destul! Sau te linişteşti sau te ating». Mi-a răspuns : «Nu zău !». Atunci i-am ars una. A căzut. Eu tocmai dădeam să-l ridic. Dar el m-a lovit cu picioarele, aşa lungit cum era. Atunci l-am lovit cu genunchiul şi i-am dat doi pumni. L-a umplut sîngele. L-am întrebat dacă-i ajunge. Mi-a zis: «Da»".

În tot acest timp, Sintès îşi potrivea pansamentul. Eu şedeam pe pat. Mi-a spus: "Vezi că nu eu am căutat ceartă. El m-a insultat." Era adevărat şi am recunoscut. Atunci mi-a declarat că tocmai voia să-mi ceară un sfat cu privire la această afacere, că eu eram un adevărat bărbat, cunoşteam viaţa, că puteam să-l ajut şi că după aceea el va fi prietenul meu. N-am spus nimic şi el m-a mai întrebat dacă vreau să fiu prietenul lui. I-am spus că-mi era totuna; a părut mulţumit. A scos nişte cîrnaţi, i-a prăjit în tigaie, a pus pahare, farfurii, tacîmuri şi două sticle de vin. Totul în tăcere. Apoi ne-am

aşezat la masă. Mîncînd, el a început să-mi spună povestea lui. Ezita puţin la început. "Am cunoscut o doamnă... Era, ce mai încolo-încoace, amanta mea." Bărbatul cu care se bătuse era fratele acestei femei. Mi-a spus că o întreţinuse. Eu n-am răspuns nimic şi totuşi el a adăugat imediat că ştia ce se spune în cartier, dar că el are conştiinţa curată şi că e magaziner.

"Ca să ajung la povestea mea, mi-a spus, am băgat de seamă că era o înşelătorie la mijloc." Îi dădea atît cît să aibă din ce trăi. Plătea el însuşi chiria camerei şi-i dădea douăzeci de franci pe zi pentru mîncare. "Trei sute de franci pentru cameră, şase sute de franci pentru mîncare, o pereche de ciorapi din cînd în cînd, asta tăcea o mie de franci. Şi doamna nu lucra. Dar îmi spunea că era puţin, că nu putea s-o scoată la capăt cu ce-i

dădeam eu. Totuşi, eu îi spuneam: «De ce nu lucrezi şi tu măcar o jumătate de zi ? M-ai uşura puţin de toate aceste fleacuri. Ţi-am cumpărat un costum nou luna asta, ţi-am dat douăzeci de franci pe zi, îţi plătesc chiria şi tu, tu stai şi bei cafea după-amiaza cu prietenele tale. Le dai pe degeaba cafeaua şi zahărul. Din banii mei. M-am purtat bine cu tine şi tu te porţi urît cu mine.». Dar ea nu lucra, spunea totdeauna că nu reuşea şi am băgat eu de seamă că e o înşelătorie la mijloc."'

Mi-a povestit atunci că găsise în geanta ei un bilet de loterie si că ea nu putuse să-i explice cum îl cumpărase. Ceva mai tîrziu găsise o chitanţă de la muntele de pietate, care arăta că amanetase două brăţări. Pînă atunci nu ştiuse de existenta acestor brăţări. "Am văzut eu bine că era o înşelăciune la mijloc. Atunci, am părăsit-o. Dar mai întîi am bătut-o. Şi pe urmă i-am spus totul verde în faţă. I-am spus că ea nu voia decît să-şi facă de cap. Cum i-am spus, înţelegi, domnu` Meursault: «Nu vezi că lumea te invidiază pentru felul cum te tin ?! Abia mai tîrziu ai să-ti dai seama ce-ai pierdut»."

O bătuse pînă la sînge. Înainte n-o bătea. "O plesneam, dar cu milă, ca să zic aşa. Ea ţipa un pic. Eu trăgeam obloanele şi totul se sfîrşea ca de obicei. Dar acuma, nu e glumă. Şi după mine, încă n-am pedepsit-o îndeajuns."

Mi-a explicat atunci că de aceea avea nevoie de un sfat. S-a oprit ca să potrivească fitilul lămpii care fila. Cît despre mine, eu îl ascultam mereu. Băusem aproape un litru de vin şi-mi ardeau tîmplele. Fumam ţigările lui Raymond pentru că eu nu mai aveam. Treceau ultimele tramvaie si duceau cu ele zgomotele acum îndepărtate ale mahalalei. Raymond a

continuat. Ceea ce-l supăra "era că mai avea chef să se culce cu ea". Dar voia s-o pedepsească. Se gîndise întîi s-o ducă într-un hotel şi să cheme poliţia de moravuri ca să provoace scandal şi s-o pună să-şi scoată condicuţă. Pe urmă se adresase unor prieteni pe care-i avea printre borfaşi. Aceştia nu găsiseră nimic. Şi, după cum îmi atrăgea Raymond atenţia, nu era aşadar nici o pricopseală să fii de-al lor. Le-a spus asta şi ei au propus atunci s-o "însemneze". Dar nu asta voia el. Avea să se gîndească. Mai întîi voia să-mi ceară un serviciu. De altfel, înainte de a mi-l cere, voia să ştie ce credeam despre această poveste. I-am răspuns că nu credeam nimic, dar că era interesant. M-a întrebat dacă eu credeam că e vreo înşelătorie

la mijloc şi mie mi se părea clar că e, dacă eu găseam că trebuia pedepsită şi ce aş face în locul lui; i-am spus că nu puteai şti niciodată, dar că e firesc să o pedepsească. Am mai băut puţin vin. El a aprins o ţigară şi mi-a dezvăluit planul lui. Voia să-i scrie o scrisoare "plină de înjurături şi în acelaşi timp de lucruri care s-o facă să regrete". După aceea, cînd ea se va întoarce la el, are să se culce cu ea şi "chiar în momentul culminant" are să o scuipe în obraz şi s-o dea afară. Eu am găsit că într-adevăr, în felul acesta, ea avea să fie pedepsită. Dar Raymond mi-a spus că nu se simte în stare să scrie scrisoarea de care avea nevoie şi că se gîndise la mine să i-o ticluiesc. Cum eu nu spuneam nimic, m-a întrebat dacă m-ar deranja s-o facem pe loc şi am răspuns că nu.

Atunci, după ce a mai băut un pahar de vin, s-a ridicat în picioare. A dat deoparte farfuriile şi restul de cîrnat rece pe care nu-l mîncasem. A şters cu grijă muşamaua de pe masă. A luat dintr-un sertar al noptierei o foaie de hîrtie cu pătrăţele, un plic galben, un toc de lemn roşu şi o călimară pătrată cu cerneală violetă. Cînd mi-a spus numele femeii, am văzut că era o maură. Am făcut scrisoarea. Am scris-o cam la întîmplare, dar m-am străduit să-l mulţumesc pe Raymond, pentru că nu aveam nici un motiv să-l nemulţumesc. Apoi am citit scrisoarea cu voce tare. M-a ascultat fumînd, clătinînd din cap, apoi mi-a cerut s-o citesc încă o dată. A fost foarte mulţumit. Mi-a spus: "Ştiam eu că tu cunoşti viaţa". Întîi nu mi-am dat seama că mă tutuieşte. Numai cînd mi-a declarat: "Acum eşti un adevărat prieten", asta m-a frapat. A repetat fraza şi eu i-am spus: "Da". Mi-era totuna să fiu sau să nu fiu prietenul lui şi el părea să dorească într-adevăr acest lucru. A lipit scrisoarea şi am terminat de băut vinul. Apoi am mai stat puţin fumînd, fără să spunem nimic. Afară, totul era liniştit, am auzit mersul lin al unui automobil care trecea. Am spus: "E tîrziu". Raymond socotea şi el la fel. A făcut observaţia că timpul trece repede şi, într-un sens, era adevărat. Mi-era somn, dar îmi venea greu să mă ridic în picioare. Trebuie să fi avut o înfăţişare tare obosită, pentru că Raymond mi-a spus că nu trebuie să mă las cuprins de deznădejde. Întîi, n-am înţeles. Mi-a explicat atunci că aflase de moartea mamei, dar că era un lucru care trebuia să se întîmple într-o zi. Asta era şi părerea mea.

M-am ridicat, Raymond mi-a strîns mîna cu putere si mi-a spus că bărbaţii se înţeleg întotdeauna între ei. Ieşind de la el, am închis uşa şi am rămas puţin în întuneric, pe palier. Casa era liniştită si din adîncurile scării în spirală urca o adiere nedesluşită şi umedă. N-auzeam decît cum îmi zvîcneşte sîngele care-mi vîjîia în urechi. Am stat nemişcat. Dar în camera bătrînului Salamano cîinele a gemut surd.

IV

Am lucrat bine toată săptămîna. Raymond a venit şi mi-a spus că a trimis scrisoarea. M-am dus de două ori la cinema cu Emmanuel, care uneori nu înţelegea ce se petrece pe ecran. Trebuia atunci să-i dau explicaţii. Ieri a fost sîmbătă şi Maria a venit aşa cum ne înţelesesem. Am simţit o mare dorinţă văzînd-o, pentru că purta o rochie frumoasă cu dungi roşii şi albe şi sandale de piele. I se ghiceau sub rochie sînii tari, iar pielea arsă de soare îi dădea o înfăţişare de floare. Am luat un autobuz şi ne-am dus la cîţiva kilometri de Alger, pe o plajă înconjurată de stînci şi mărginită de trestii înspre ţărm. Soarele de ora patru nu era prea fierbinte, dar apa era călduţă, cu valurile lungi şi leneşe. Maria m-a învăţat un joc. Înnotînd, trebuia să bei creasta valurilor, să iei în gură toată spuma şi să te întorci apoi pe spate, ca s-o arunci în sus. Tîşnea atunci o dantelă spumoasă, care dispărea în aer sau îmi cădea ca o ploaie caldă pe obraz. Dar, după cîtva timp, aveam gura arsă de amărăciunea sării. Maria s-a apropiat atunci şi s-a lipit de mine în apă. Şi-a lipit gura de gura mea. Limba ei îmi răcorea buzele şi ne-am rostogolit un timp în valuri.

În timp ce ne îmbrăcam pe plajă, Maria mă privea cu ochi strălucitori. Am sărutat-o. Din clipa aceea nu am mai vorbit. Am strîns-o lîngă mine şi ne-am grăbit să găsim un autobuz, să ne întoarcem, să mergem la mine şi să ne aruncăm pe pat.

Lăsasem fereastra deschisă şi era plăcut să simţi noaptea de vară curgînd pe trupurile noastre arse de soare.

Azi dimineaţă Maria a rămas la mine şi eu i-am spus că vom lua masa împreună. Am coborît ca să cumpăr carne. Pe cînd urcam înapoi, am auzit o voce de femeie in camera lui Raymond. Puţin după aceea, bătrînul Salamano şi-a certat

cîinele, am auzit zgomot de paşi şi de gheare pe treptele de lemn ale scării şi apoi: "Ticălosule, stîrvul dracului!" Au ieşit în stradă. I-am povestit Mariei istoria bătrînului şi a rîs. Era îmbrăcată într-o pijama de-a mea ale cărei mîneci le suflecase. Cînd a rîs, am simţit că o doresc din nou. O clipă după aceea, m-a întrebat dacă o iubesc. Eu i-am răspuns că asta nu voia să însemne nimic, dar mi se părea că nu. Ea s-a întristat. Dar, în timp ce pregătea masa şi fără legătură, a rîs iar, în aşa fel încît am sărutat-o. În clipa aceea zgomotul unui scandal a izbucnit la Raymond.

S-a auzit mai întîi o voce ascuţită de femeie şi apoi Raymond care spunea: "Nu mă respecţi, nu mă respecţi. Am să te învăţ eu să mă respecţi!" Cîteva zgomote surde şi femeia a urlat, dar atît de îngrozitor, că imediat palierul s-a umplut de lume. Maria şi cu mine am ieşit şi noi pe palier. Femeia continua să ţipe şi Raymond să lovească. Maria mi-a spus că e îngrozitor şi eu n-am răspuns. Ea mi-a cerut să mă duc după un poliţai, dar eu i-am spus că nu-mi plac poliţaii. Totuşi, a venit unul cu locatarul de la etajul al doilea, care e instalator. A bătut la uşă şi s-a făcut tăcere. A bătut mai tare şi, după puţin timp, femeia a plîns şi Raymond a deschis. Avea o ţigară în gură şi o expresie dulceagă. Femeia s-a repezit la uşă şi i-a spus poliţaiului că Raymond o bătuse. "Numele", a spus poliţaiul. Raymond a răspuns. "Lasă ţigara din gură cînd vorbeşti cu mine", a spus poliţaiul. Raymond a şovăit, s-a uitat la mine si a tras un fum. În acest moment, poliţaiul i-a tras o palmă zdravănă cu o mînă mare şi grea, drept în obraz. Ţigara a sărit la cîţiva metri. Raymond s-a schimbat la faţă, dar n-a spus nimic pentru moment, apoi a întrebat cu voce umilă dacă poate să-şi ia chiştocul. Poliţaiul a răspuns că poate şi a adăugat: "Pe viitor ai să ştii că un poliţai nu e un caraghios". În acest timp femeia plîngea si a repetat: "M-a bătut. E un peşte." "Domnule poliţai, a întrebat atunci Raymond, legea dă voie să-l faci pe un om peşte ?" Dar poliţaiul i-a poruncit "să-şi ţină fleanca". Raymond s-a întors atunci spre femeie şi i-a spus: "Aşteaptă tu, fetiţo, ne mai vedem noi". Poliţaiul i-a spus să-şi ţină gura, că femeia trebuia să plece şi el să rămînă în camera lui să aştepte să fie convocat la comisariat. A adăugat că lui Raymond ar trebui să-i fie ruşine să se îmbete în asemenea hal, încît să tremure aşa cum tremura. Atunci Raymond i-a explicat: "Nu sînt beat,

domnule poliţai. Numai că sînt aici, în faţa dumneavoastră, si tremur, e ceva nervos." A închis uşa şi toată lumea a plecat. Maria şi cu mine am terminat de preparat masa. Dar ei nu-i era foame, eu am mîncat aproape totul. Ea a plecat la ora unu şi eu am dormit puţin.

Pe la ora trei cineva a bătut la uşă şi a intrat Raymond. Eu am rămas întins. El s-a aşezat pe marginea patului. A stat un timp fără să vorbească şi eu l-am întrebat cum s-au petrecut lucrurile. Mi-a povestit că făcuse aşa cum plănuise, dar că ea îi dăduse o palmă şi că atunci o bătuse. Restul îl ştiam. I-am spus că mi se pare că acum ea fusese destul de pedepsită şi că poate să fie mulţumit. Asta era şi părerea lui şi a făcut observaţia că degeaba intervenise poliţaiul, tot n-are să-i ia înapoi bătaia pe care o mîncase. A adăugat că el îi cunoştea bine pe poliţai şi că ştia cum trebuie să te porţi cu ei. M-a întrebat atunci dacă mă aşteptasem ca el să răspundă la palma poliţaiului. Am răspuns că eu nu mă aşteptasem deloc şi că de altfel nu puteam suferi poliţaii. Raymond a părut foarte mulţumit. M-a întrebat dacă voiam să mergem undeva împreună. M-am sculat şi am început să mă pieptăn. Mi-a spus că eu trebuia să-i slujesc drept martor. Mie asta îmi era totuna, dar nu ştiam ce trebuie să spun. După Raymond, era de-ajuns să declar că femeia l-a insultat. Am acceptat să-i fiu martor.

Am ieşit şi Raymond mi-a făcut cinste cu un coniac. Apoi a vrut să joace o partidă de biliard şi m-a bătut la limită. Voia să meargă după aceea la bordel, dar eu am spus nu, pentru că nu-mi place aşa ceva. Atunci ne-am întors acasă agale şi el îmi spunea ce mulţumit e că reuşise s-o pedepsească pe amanta lui. Găseam că se poartă foarte frumos cu mine şi m-am gîndit că e un moment foarte plăcut.

De departe l-am zărit în pragul uşii pe bătrînul Salamano care părea foarte tulburat. Cînd ne-am apropiat, am văzut că nu avea cîinele. Se uita în toate părţile, se învîrtea în jurul lui, încerca să străpungă cu privirea întunecimea coridorului, mormăia cuvinte fără şir şi începea iar să cerceteze strada cu ochişorii lui roşii. Cînd Raymond ;-a întrebat ce are, n-a răspuns imediat. Am auzit vag că mormăia: "Ticălosule, stîrvul dracului!" şi continua să se agite. L-am întrebat unde e cîinele. Mi-a răspuns brusc că plecase. Şi apoi a devenit deodată volubil: "L-am dus pe Cîmpul de Manevre, ca de obicei. Era lume multă

împrejurul barăcilor de bîlci. M-am oprit să mă uit la «Regele evadării». Şi, cînd am vrut să plec, nu mai era. Sigur, de mult voiam să-i cumpăr o zgardă mai strîmtă. Dar n-aş fi crezut niciodată că hoitul ăsta ar putea să plece aşa."

Raymond i-a explicat atunci că putea să se fi rătăcit şi că avea să se întoarcă. I-a dat exemple de cîini care parcuseseră zeci de kilometri ca să se întoarcă la stăpînii lor. Cu toate astea bătrînul părea şi mai tulburat. "Dar mi-l vor lua, înţelegeţi. Dacă măcar s-ar găsi careva să-l strîngă de pe drumuri. Dar nu e cu putinţă, dezgustă pe toată lumea cu bubele lui. Poliţaii îl vor lua cu siguranţa." I-am spus atunci că trebuia să se ducă la hingheri şi că i-l vor da înapoi dacă plăteşte o taxă. M-a întrebat dacă această taxă e mare. Nu ştiam. Atunci s-a înfuriat: "Să dau bani pentru hoitul ăsta. Aaa, n-are decît să crape!" şi a început să-l înjure. Raymond a rîs şi a intrat în casă. Eu l-am urmat şi ne-am despărţit pe palierul etajului nostru. Puţin după aceea am auzit paşii bătrînului şi el a bătut la uşa mea. Cînd am deschis a rămas o clipă în prag şi mi-a spus : "Iertaţi-mă, iertaţi-mă". L-am poftit să intre, dar el n-a vrut. Se uita în jos la vîrfurile pantofilor şi mîinile lui pline de zgîrieturi tremurau. Fără să mă privească, m-a întrebat : "N-au să mi-l ia, nu-i aşa, domnule Meursault ? Au să mi-l dea înapoi. Dacă nu, ce-o să mă fac ?" I-am spus că hingherii ţineau cîinii trei zile la dispoziţia proprietarilor şi că pe urmă făceau cu ei ce credeau de cuviinţă. S-a uitat la mine în tăcere. Apoi mi-a spus: "Bună seara". A închis uşa lui şi l-am auzit plimbîndu-se în lung şi-n lat. Patul lui a trosnit. Şi, după sunetul bizar care s-a auzit prin uşă, am înţeles că plîngea. Nu ştiu de ce m-am gîndit la mama. Dar trebuia să mă scol devreme a doua zi. Nu-mi era foame şi m-am culcat fără să mănînc.

V

Raymond mi-a telefonat la birou. Mi-a spus că un prieten de-al lui (Raymond îi vorbise despre mine) mă invita să petrec duminica în vila lui, lîngă Alger. Am răspuns că aş primi cu plăcere, dar că aveam întîlnire cu o prietenă! Raymond mi-a declarat imediat că o invită şi pe ea. Nevasta prietenului său ar fi încîntată să nu fie singură într-un grup de bărbaţi.

Am vrut să închid imediat, pentru că ştiu că patronului nu-i place să ni se telefoneze din oraş. Dar Raymond mi-a cerut să aştept şi mi-a spus că ar fi putut să-mi transmită această invitaţie seara, dar că voia să mă prevină cu privire la un alt lucru, fusese urmărit toată ziua de un grup de arabi, printre care se afla fratele fostei lui amante, "Dacă-l vezi pe aproape de casă astă-seară cînd te întorci, înştiinţează-mă." Am spus că e în regulă.

Puţin după aceea, patronul a trimis să mă cheme şi pentru moment m-am indispus, crezînd că avea să-mi spună să telefonez mai puţin şi să lucrez mai mult. Nici vorbă de aşa ceva. Mi-a declarat că avea să-mi vorbească de un proiect încă foarte vag. Voia numai să ştie părerea mea în această problemă. Avea intenţia să-şi instaleze un birou la Paris care să trateze afacerile direct şi pe loc cu marile companii şi voia să ştie dacă sînt dispus să plec acolo. Asta mi-ar permite să stau la Paris, dar şi să călătoresc o bună parte din an. "Eşti tînăr şi cred că asta e o viaţă care ti-ar plăcea." Am spus că da, dar că în fond îmi este totuna. M-a întrebat atunci dacă nu mi-ar plăcea o schimbare în viaţă. Am răspuns că nu schimbi niciodată viaţa, că în orice caz toate vieţile sînt la fel şi că a mea, aici, nu-mi displăcea deloc. A părut nemulţumit, mi-a spus că eu răspund întotdeauna aiurea, că nu am ambiţie si că asta e dezastruos în afaceri. Atunci m-am întors la mine în birou. Aş fi preferat să nu-l supăr, dar nu vedeam nici un motiv ca să-mi schimb viaţa. Gîndindu-mă bine, nu eram nefericit. Cînd eram student, aveam multe asemenea ambiţii. Dar cînd a trebuit să mă las de studii, am înţeles repede că toate astea nu aveau o importanţă reală.

Seara, Maria a venit să mă aştepte şi m-a întrebat dacă vreau să mă însor cu ea. Am spus că îmi este totuna şi că puteam s-o facem dacă vrea. A vrut să ştie atunci, dacă o iubesc. Am răspuns aşa cum mai făcusem o dată, că asta nu înseamnă nimic dar că, fără îndoială, n-o iubesc. "Atunci de ce să mă iei de nevastă ?" a spus ea. I-am explicat că asta nu are nici o importanţă si că, dacă ea vrea, putem să ne căsătorim. De altminteri ea îmi cerea asta şi eu mă mulţumeam să zic da. Mi-a atras atunci atenţia că e un lucru serios căsătoria. Eu am răspuns : "Nu". Ea a tăcut un timp şi s-a uitat la mine în tăcere. Apoi a vorbit. Voia pur si simplu să ştie dacă aş fi acceptat aceeaşi propunere venind din partea altei femei, la care aş fi

ţinut în acelaşi fel. Am spus : "Fireşte". Ea s-a întrebat atunci dacă mă iubeşte; cît despre mine, eu nu puteam şti nimic în această privinţă. După un alt moment de tăcere, a murmurat că sînt ciudat, că mă iubea fără îndoială din pricina asta, dar că într-o zi am s-o dezgust din aceleaşi motive. Cum eu tăceam, neavînd nimic de adăugat, m-a luat de braţ zîmbind şi a declarat că voia să se mărite cu mine. Am răspuns că ne vom căsători cînd va voi ea. I-am vorbit atunci de propunerea patronului şi Maria mi-a spus că i-ar plăcea să vadă Parisul. I-am mărturisit că stătusem cîndva acolo si m-a întrebat cum e. I-am spus: "E murdar. Sînt porumbei şi curţi întunecoase. Oamenii au pielea albă."

Apoi am pornit-o mai departe şi am străbătut oraşul pe străzile principale. Femeile erau frumoase şi am întrebat-o pe Maria dacă ea remarca acest lucru. Mi-a spus că da şi că mă înţelege. Un timp n-a vorbit. Voiam totuşi să rămînă cu mine şi i-am spus că puteam cina împreună la Céleste. Ea ar fi vrut foarte mult, dar avea treabă. Eram aproape de casă şi i-am spus la revedere. S-a uitat la mine : "Nu vrei să ştii ce treabă am ?" Sigur că voiam să ştiu, dar nu mă gîndisem şi asta părea ea să-mi reproşeze. Atunci, văzîndu-mă stingherit, a rîs iar şi s-a lipit de mine cu tot trupul ca să-mi întindă buzele.

Am cinat la Céleste. Începusem să mănînc cînd a intrat o femeiuşcă ciudată care m-a întrebat dacă poate să se aşeze la masa mea. Putea, fireşte. Avea gesturi sacadate şi ochi strălucitori pe un obraz ca un măr. Şi-a scos jacheta, s-a aşezat şi a consultat cu înfrigurare lista! L-a chemat pe Céleste şi-a comandat imediat toate felurile pe care le dorea cu o voce în acelaşi timp precisă şi grăbită. Aşteptînd aperitivele, a deschis geanta, a scos din ea un pătrăţel de hîrtie şi un creion, a făcut dinainte socoteala, apoi a scos dintr-un portmoneu, sporită cu un bacşiş, suma exactă, pe care a pus-o în faţa ei. În acel moment i-au sosit aperitivele pe care le-a înfulecat în mare viteză. Aşteptînd felul următor, a mai scos din geantă un creion albastru şi o revistă care dădea programul de radio al săptămînii în curs. Cu multă grijă, a însemnat una cîte una aproape toate emisiunile. Cum revista avea vreo douăsprezece pagini, a continuat meticulos această operaţie în tot timpul mesei. Eu terminasem de mîncat cînd ea bifa în continuare cu aceeaşi sîrguinţă. Apoi s-a ridicat şi-a pus jacheta cu aceleaşi gesturi

precise de automat şi a plecat. Cum n-aveam nici o treabă, am ieşit şi eu şi am urmărit-o un timp. O luase pe marginea trotuarului şi, cu o viteză şi o siguranţă neverosimile, îşi vedea de drum fără să se abată cu nici o iotă şi fără să întoarcă capul. În cele din urmă am pierdut-o din vedere şi m-am întors. M-am gîndit că e ciudată, dar am uitat-o destul de repede.

În pragul uşii mele, l-am găsit pe bătrînul Salamano. L-am invitat să intre şi el mi-a spus că se pierduse cîinele lui, pentru că nu era la hingheri. Funcţionarii îi spuseseră că, poate, fusese călcat de o maşină. Întrebase dacă nu e cu putinţă să afle asta la comisariatele de poliţie. I s-a răspuns că nu rămîne nici o urmă după asemenea întîmplări, care se petrec în fiecare zi. I-am spus bătrînului Salamano că ar putea să ia un alt cîine, dar el a avut dreptate să-mi atragă atenţia că se învăţase cu acela.

Şedeam ghemuit în pat şi Salamano se aşezase pe un scaun în faţa mesei. Mă privea drept în faţă şi-şi ţinea mîinile pe genunchi. Nu-şi scosese pălăria lui veche. Morfolea frînturi de frază pe sub mustaţa îngălbenită. Mă cam plictisea, dar n-aveam nimic de făcut şi nu-mi era somn. Ca să spun ceva, l-am întrebat despre cîine. Mi-a spus că l-a luat după moartea nevesti-si. Se însurase destul de tîrziu. În tinereţe voise să se facă actor: la regiment juca în vodeviluri militare. Dar în cele din urmă intrase la căile ferate şi nu-i părea rău, pentru că acum avea o pensioară. Nu fusese fericit cu nevastă-sa, dar, în general, se obişnuise cu ea. Cînd a murit, s-a simţit foarte singur. Atunci ceruse unui tovarăş de atelier un cîine şi-l luase pe acesta cînd era mic de tot. A trebuit să-l hrănească cu biberonul. Dar cum un cîine trăieşte mai puţin decît un om, în cele din urmă ajunseseră amîndoi bătrîni. "Avea un caracter urît, mi-a spus Salamano. Din cînd în cînd ne luam la harţă. Dar era un cîine de treabă, totuşi." I-am spus că era de rasă şi Salamano a părut mulţumit. "Şi încă, a adăugat el, nu l-ai cunoscut înainte de a se îmbolnăvi.' Ce avea mai frumos era părul."În fiecare seară şi în fiecare dimineaţă de cînd cîinele căpătase această boală de piele, Salamano îl dădea cu alifie. Dar, după el, adevărata lui boală era bătrîneţea şi bătrîneţea n-are leac.

În acel moment am căscat şi bătrînul m-a anunţat că are de gînd să plece. I-am spus că poate să mai stea şi că-mi pare rău de ce se întîmplase cu cîinele lui: mi-a mulţumit. Mi-a spus că mama mea ţinea mult la cîinele lui. Vorbind despre ea, îi

zicea "biata dumitale mamă". A emis presupunerea că trebuie să fiu foarte nenorocit de cînd a murit mama şi cum n-am răspuns, mi-a spus atunci, foarte repede şi cu stinghereală, că în cartier lumea mă condamnase că o dusesem pe mama la azil, dar el mă cunoştea şi ştia că o iubeam mult pe mama. Am răspuns, însă nu ştiu de ce, că pînă acum nu ştiam că lumea mă condamnase din această pricină, dar că azilul de bătrîni îmi păruse un lucru firesc de vreme ce nu aveam destui bani ca s-o întreţin pe mama. "De altfel, am adăugat, de mult nu avea să-mi spună nimic şi se plictisea singură." "Da, mi-a spus el, şi la azil, cel puţin, îţi faci prieteni." Apoi a cerut voie să plece. Dorea să se culce. Viaţa lui se schimbase acum şi nu prea ştia ce să facă. Pentru prima oară de cînd îl cunoşteam, cu un gest furişat, mi-a întins mîna şi eu am simţit solzii de pe pielea lui. A zîmbit uşor şi, înainte de a pleca, mi-a spus : "Sper să nu latre în noaptea asta cîinii. Întotdeauna mi se pare ca latră al meu."

VI

Duminică mi-a venit greu să mă trezesc şi Maria a trebuit să mă strige şi să mă zgîlţîie. N-am mîncat, pentru că voiam să ne scăldăm devreme. Mă simţeam cu totul gol pe dinăuntru şi mă durea puţin capul. Ţigara avea un gust amar. Maria a rîs de mine pentru că zicea că am "o mutră ca de înmormîntare". Îşi pusese o rochie de pînză albă şi-şi desfăcuse părul. I-am spus că e frumoasă şi ea a rîs de plăcere.

Coborînd am bătut la uşa lui Raymond. Ne-a răspuns că vine îndată .În stradă, din cauză că eram prea obosit, dar şi pentru că nu deschisesem obloanele, lumina zilei, de-acum însorită bine, parcă m-a pălmuit. Maria sărea de bucurie şi nu contenea să spună că e o vreme minunată. M-am simţit mai bine şi mi-am dat seama că mi-e foame. I-am spus asta Mariei, care mi-a arătat geanta de muşama în care pusese costumele noastre de baie şi un prosop. Nu aveam ce face decît să aştept şi l-am auzit amîndoi pe Raymond încuind uşa. Purta o pereche de pantaloni albaştri şi o cămaşă albă cu mîneci scurte. Dar îşi pusese pe cap o pălărie de pai, ceea ce a făcut-o pe Maria să rîdă, iar braţele lui acoperite de păr negru erau foarte albe. Asta m-a cam dezgustat, văzîndu-l.

Fluiera coborînd scara şi părea foarte încîntat. Mi-a spus : "Salut, amice", şi i s-a adresat Mariei cu "domnişoară".

În ajun fusesem amîndoi la comisariat şi eu depusesem mărturie că femeia nu "fusese cuviincioasă" cu Raymond.

S-a ales numai c-un avertisment. Afirmaţia mea n-a fost verificată, în faţa uşii am vorbit puţin despre asta cu Raymond, apoi ne-am hotărît să luăm autobuzul. Plaja nu era prea departe, dar altfel am ajunge mai repede. Raymond era de părere că prietenul său ar fi încîntat să ne vadă sosind devreme.

Eram gata să plecăm cînd deodată Raymond mi-a făcut semn să mă uit peste drum. Am văzut un grup de arabi care stăteau sprijiniţi de vitrina tutungeriei. Ne priveau în tăcere, dar după obiceiul lor, ca şi cum n-am fi fost altceva decît nici mai mult nici mai puţin nişte bolovani sau nişte pomi uscaţi. Raymond mi-a spus că al doilea din stînga era omul lui şi a părut îngrijorat. A adăugat că, totuşi, povestea se încheiase. Maria nu prea înţelegea despre ce e vorba şi m-a întrebat ce se întîmplă. I-am spus că erau nişte arabi care au pică pe Raymond. Ea a vrut să plecăm imediat. Raymond şi-a revenit şi a rîs, spunînd că trebuie să ne grăbim.

Am mers spre staţia autobuzului care era ceva mai departe şi Raymond m-a anunţat că arabii nu ne urmăreau. Am întors capul. Stăteau în acelaşi loc şi se uitau cu indiferenţă la locul de unde noi tocmai plecasem. Am luat autobuzul. Raymond, care părea că răsuflă uşurat, nu mai contenea să facă glume cu Maria. Am simţit că-i place, dar ea aproape că nu-i răspundea. Din cînd în cînd se uita la el rîzînd.

Am coborît la periferia Algerului. Plaja nu este departe de staţia autobuzului. Dar a trebuit să traversăm un mic platou care se înalţă deasupra mării şi coboară apoi spre piajă. Era acoperit de pietre gălbui şi de tufe albe de aişor, profilate pe albastrul, care devenise încă de la acea oră intens, al cerului. Maria se juca împrăştiind petalele cu geanta ei de muşama pe care o flutura larg. Am mers printre şiruri de vilişoare cu garduri verzi sau albe, unele tupilate cu verandele lor sub tamarisc, altele golaşe, printre pietre. Încă înainte de-a ajunge la marginea platoului, puteai zări marea nemişcată şi mai departe o peninsulă somnolentă şi masivă în apa limpede. Un zgomot uşurel de motor a urcat prin aerul liniştit pînă la noi. Şi am văzut, foarte departe, un mic vas pescăresc care înainta,

imperceptibil, pe marea strălucitoare. Maria a cules cîţiva stînjenei de piatră. De pe panta care cobora spre mare, am văzut că lumea începuse să se scalde.

Prietenul lui Raymond locuia într-o vilă micuţă de lemn la capătul plajei. Căsuţa era lipită cu spatele de stînci şi stîlpii care o susţineau în faţă erau înfipţi în apă. Raymond ne-a prezentat. Prietenul lui se numea Masson. Era un tip înalt, cu statură şi umeri masivi şi avea o femeiuşcă bondoacă şi drăguţă , care vorbea cu accent parizian. Ne-a îndemnat imediat să ne facem comozi şi că avea nişte peşte fript, pe care îl pescuise în dimineaţa aceea. Eu i-am spus ce frumoasă mi se pare casa lui. El mi-a mărturisit că venea să-şi petreacă sîmbăta, duminica şi toate zilele libere. "Nevastă-mea şi cu mine ne înţelegem bine", a adăugat el. Nevastă-sa tocmai rîdea cu Maria. Pentru prima oară, poate, m-am gîndit cu adevărat că aveam să mă însor.

Masson voia să facă baie, dar nevastă-sa şi Raymond nu voiau să vină şi ei. Am coborît toţi trei şi Maria s-a aruncat imediat în apă! Masson şi cu mine am aşteptat puţin. Vorbea rar şi am observat că avea obiceiul să completeze tot ceea ce afirma cu un "şi as spune chiar mai mult", şi chiar atunci cînd, în fond, nu adăuga nimic la sensul frazei. Despre Maria mi-a spus: "E grozavă şi aş zice chiar fermecătoare." Pe urmă n-am mai dat nici o atenţie acestui tic, pentru că voiam să gust plăcerea de a sta la soare. Nisipul începea să se încingă sub tălpi. Am mai amînat puţin pofta pe care o aveam de a intra în apă, dar în cele din urmă i-am spus lui Masson: "Intrăm ?" Am plonjat. El a intrat în apă treptat şi s-a aruncat numai cînd n-a mai atins fundul. Înnota bras si destul de prost, aşa că l-am lăsat, ca să mă duc după Maria. Apa era rece si eram încîntat să înot. Împreună cu Maria, ne-am îndepărtat mult de ţărm, simţindu-ne de acord atît în gesturile cît şi în mulţumirea noastră.

În larg am făcut amîndoi pluta şi pe obrazul meu întors către cer soarele usca ultimele pînze de apă care mi se scurgeau în gură. L-am văzut pe Masson ieşind pe plajă, ca să se întindă la soare. De departe părea uriaş. Maria a vrut să înnotăm împreună. Am trecut în spatele ei, ca s-o iau de talie, şi ea înainta numai cu ajutorul braţelor în timp ce eu o ajutam dînd din picioare. Zgomotul uşor al apei lovit ritmic ne-a urmărit în clarul dimineţii pînă ce m-am simţit obosit. Atunci i-am dat drumul Mariei si m-am întors înnotînd normal şi respirînd bine.

Pe plajă m-am întins pe burtă lîngă Masson şi mi-am lăsat obrazul în nisip. I-am spus că "e foarte plăcut" şi el a fost de aceeaşi părere. Puţin după aceea a venit Maria. M-am întors pe faţa ca s-o văd venind. Şiroia toată de apa sărată şi avea părul dat pe spate. S-a întins alături, lipindu-şi soldul de al meu şi căldura trupului ei şi a soarelui m-au făcut să aţipesc.

Maria m-a zgîlţîit şi mi-a spus că Masson se întorsese acasă, trebuia să mîncăm. Eu m-am ridicat imediat pentru că mi-era foame, dar Maria mi-a spus că nu o mai sărutasem de dimineaţă. Aşa era şi totuşi doream s-o sărut. "Hai în apă", mi-a spus ea. Am alergat ca să ne lăfăim în primele vălurele. Am făcut cîteva mişcări de bras şi ea s-a lipit de mine. Am simţit picioarele ei încolăcite de ale mele şi în mine s-a trezit dorinţa.

Cînd ne-am întors, Masson ne şi striga. Am spus că mi-era tare foame şi el a declarat imediat nevesti-si că-i plac foarte mult. Pîinea era bună, am devorat porţia mea de peşte. După aceea era friptură şi cartofi prăjiţi. Mîncam toţi fără să vorbim. Masson bea des vin şi-mi turna şi mie fără încetare. La cafea aveam capul cam greu şi am fumat foarte mult. Masson, Raymond şi cu mine am făcut planul să petrecem împreună luna august pe plajă, împărţind cheltuielile. Maria ne-a spus deodată : "Ştiţi cît e ceasul ? E unsprezece şi jumătate." Eram cu toţii miraţi, dar Masson a spus că am mîncat prea devreme şi că era normal, pentru că ora de mîncare e ora la care ţi-e foame. Nu ştiu de ce asta a făcut-o pe Maria să rîdă. Cred că băuse puţin cam mult. Masson m-a întrebat atunci dacă vreau să mă plimb pe plajă cu el. "Nevastă-mea doarme întotdeauna după masă. Mie nu-mi place asta. Trebuie să umblu. Îi spun mereu că e foarte sănătos. Dar la urma urmei e dreptul ei să facă ce vrea." Maria a declarat că rămîne s-o ajute pe doamna Masson să spele vasele. Micuţa pariziană a spus că pentru asta trebuie să fie daţi afară bărbaţii. Am coborît toţi trei.

Soarele cădea aproape vertical pe nisip şi strălucirea lui pe mare îţi lua ochii. Nu mai era nimeni pe plajă. În vilişoa-rele care mărgineau platoul şi care dominau marea se auzea zgomot de farfurii şi tacîmuri. Abia puteai respira de căldura de piatră pe care o degaja solul. Pentru început, Raymond şi Masson au vorbit despre întîmplări şi oameni pe care eu nu-i cunoşteam. Am înţeles că se cunoşteau de mult şi că într-un timp locuiseră chiar împreună. Ne-am îndreptat spre apă si am mers de-a

lungul mării. Uneori, cîte un val mai lung decît celelalte venea să ne scalde pantofii de pînză. Eu nu mă gîndeam la nimic pentru că eram pe jumătate adormit de acest soare care îmi dogorea capul gol.

În acel moment, Raymond i-a spus lui Masson ceva ce n-am auzit bine. Dar am zărit în acelaşi timp, la capătul plajei şi foarte departe de noi, doi arabi în salopete care veneau spre noi. M-am uitat la Raymond şi el mi-a spus: "El e". Am continuat să mergem. Masson a întrebat cum au putut ei să ne urmărească pînă aici. M-am gîndit că trebuie să ne fi văzut luînd autobuzul cu o geantă de plajă, dar n-am spus nimic.

Arabii înaintau încet şi erau acum mult mai aproape. Noi nu ne-am încetinit mersul, dar Raymond a spus: "Dacă iese cu bătaie, tu, Masson, îl iei pe al doilea. Eu mă ocup de omul meu. Tu, Meursault, dacă mai vine unul, al tău să fie."

Eu am spus "da" şi Masson şi-a băgat mîinile în buzunar. Nisipul supraîncălzit îmi părea roşu acum. Înaintam în pas egal spre arabi. Distanţa dintre noi a scăzut treptat. Cînd am ajuns la cîţiva paşi unii de alţi, arabii s-au oprit. Masson şi cu mine am încetinit pasul. Raymond s-a dus drept la omul lui. N-am auzit bine ce i-a spus, dar celălalt a vrut să-l lovească cu capul în pîntece. Raymond i-a dat atunci o primă lovitură şi imediat l-a chemat pe Masson. Masson s-a dus la cel care-i fusese indicat şi a lovit de două ori cu toată puterea. Arabul s-a prăbuşit în apă, cu faţa în jos, şi a rămas aşa cîteva secunde, bulele de aer spărgîndu-se la suprafaţă ,împrejurul capului său. În acelaşi timp Raymond a lovit şi el şi l-a umplut şi pe celălalt de sînge. Raymond s-a întors spre mine şi mi-a spus: "O să vezi ce-o să încaseze". Eu i-am strigat: "Atenţie, are un cuţit!" Dar Raymond avea deja braţul rănit şi gura ciopîrţită.

Masson a făcut un salt înainte. Dar arabul celălalt se ridicase şi se refugiase îndărătul celui care era înarmat. N-am îndrăznit să ne mişcăm. Ei s-au retras încet, fără a înceta să ne privească şi să ne ţină la respect cu cuţitul. Cînd au văzut că luaseră destulă distanţă au fugit foarte repede, în timp ce noi rămîneam ţintuiţi sub soare şi în timp ce Raymond îşi ţinea braţul şiroind de sînge.

Masson a spus imediat că este un doctor care-şi petrece duminicile pe platou. Raymond a vrut să se ducă îndată la el. Dar ori de cîte ori deschidea gura ca să vorbească, sîngele rănii

îi gîlgîia în gură. L-am sprijinit şi ne-am întors la vilă cît mai repede cu putinţă. Aici, Raymond a spus că rănile lui sînt superficiale şi că putea să meargă pînă la doctor. A plecat cu Masson şi eu am rămas să explic femeilor ce se întîmplase. Doamna Masson plîngea şi Maria era foarte palidă. Pe mine unul mă plictisea să le explic. În cele din urmă am tăcut şi am fumat privind marea.

Pe la unu şi jumătate, Raymond s-a întors cu Masson. Avea braţul bandajat şi un plasture în colţul gurii. Doctorul îi spusese că nu e nimic grav, dar Raymond părea foarte posomorît. Masson a încercat să-l facă să rîdă. Dar el nu scotea o vorbă. Cînd a spus că se îndreaptă spre plajă, l-am întrebat unde se duce. Mi-a răspuns că voia să ia aer. Masson şi cu mine am spus că-l însoţim. Atunci el s-a înfuriat şi ne-a insultat. Masson a spus că nu trebuie contrazis. Eu l-am urmat totuşi.

Am mers mult pe plajă. Soarele te dobora acum. Se fârîmiţa în bucăţele pe nisip şi pe mare. Am avut impresia că

Raymond ştie unde merge, dar fără îndoială mă înşelam. Tocmai în capătul plajei am ajuns în sfîrşit la un izvor care curgea în nisip, în spatele unei stînci mari! Aici i-am găsit pe cei doi arabi ai noştri. Şedeau lungiţi în salopetele lor albastre unsuroase. Păreau perfect liniştiţi şi aproape mulţumiţi. Sosirea noastră n-a schimbat nimic. Cel care-l lovise pe Raymond se uita la el fără să spună nimic. Celălalt sufla într-o trestie şi repeta fără încetare, privindu-ne cu coada ochiului, cele trei note pe care le scotea din instrumentul său.

În tot acest răstimp n-a fost nimic altceva decît soarele şi această tăcere, cu susurul izvorului şi cele trei note. Apoi Raymond a dus mîna la buzunarul de la spate, dar celălalt nu a făcut nici o mişcare şi se uitau mereu unul la altul. Am observat că cel care cînta din fluier avea degetele de la picioare foarte răşchirate. Dar fără să-l piardă din ochi pe adversarul său, Raymond m-a întrebat: "Îl omor ?" M-am gîndit că dacă spun nu, el se va întări singur şi va trage cu siguranţă. I-am spus numai: "Încă nu ţi-a vorbit. Ar fi necinstit să tragi astfel." S-a auzit iar susurul apei şi al fluierului în inima tăcerii şi a căldurii. Apoi Raymond a spus : "Atunci am să-l insult şi cînd va răspunde, îl omor". Am răspuns: "Aşa. Dar dacă nu scoate cuţitul, nu poţi să tragi." Raymond a început să se enerveze puţin. Celălalt cînta mereu şi amîndoi pîndeau fiecare gest al lui

Raymond. "Nu, i-am spus lui Raymond. Bate-te cu el în parte şi dă-mi mie revolverul. Dacă celălalt intervine sau dacă scoate cuţitul, îl împuşc."

Cînd Raymond mi-a dat revolverul, soarele a lunecat pe el. Totuşi, am rămas un timp nemişcaţi, ca şi cum totul s-ar fi închis împrejurul nostru. Ne priveam unii pe alţii fără să plecăm ochii şi totul se oprea aici, între mare, nisip şi soare, dubla tăcere, a fluierului şi a apei. M-am gîndit atunci că puteam să trag sau să nu trag. Dar deodată arabii, de-a-nda-ratelea, s-au strecurat după stîncă. Raymond şi cu mine ne-am întors atunci de unde venisem. El părea mai mulţumit şi a vorbit despre autobuzul de întoarcere.

L-am însoţit pînă la vilă şi, în timp ce el urca scara de lemn, eu am rămas dinaintea primei trepte, cu capul plesnind de soare, descurajat în faţa efortului pe care trebuia să-l fac ca să urc etajul de lemn şi să mai dau ochii cu femeile. Dar căldura era atît de mare, încît îmi era greu să stau aşa, nemişcat, sub ploaia orbitoare care cădea din cer. A rămîne aici sau a pleca era acelaşi lucru. După un timp, m-am întors pe plajă şi am început să merg.

Era aceeaşi explozie roşie. Pe nisip, marea răsufla cu toată respiraţia rapidă si înăbuşită a valurilor ei mici. Mergeam încet spre stînci şi simţeam cum mi se umflă tîmplele sub razele soarelui.

Toată căldura se proptea în mine şi se împotrivea înaintării mele. Şi, de fiecare dată cînd simţeam vasta ei răsuflare caldă pe obraz, strîngeam din dinţi, strîngeam pumnii în buzunarele pantalonilor, mă încordam din tot trupul ca să înving soarele şi toată această beţie opacă pe care o abătea asupra mea. La fiecare sabie de lumină ţîşnită din nisip, dintr-o scoică albită sau dintr-un ciob de sticlă, maxilarele mi se crispau. Am mers multă vreme.

Vedeam de departe pata întunecată a stîncii înconjurată de o aureolă orbitoare de lumină şi spumă de mare. Mă gîndeam la izvorul rece dindărătul stîncii. Doream să mai aud murmurul apei lui, să fug de soare, de efort şi de plînsul femeilor, doream să găsesc umbra şi odihna stîncii. Dar cînd am ajuns mai aproape, am văzut că omul lui Raymond se întorsese.

Era singur. Stătea trîntit pe spate, cu mîinile sub cap, cu capul la umbra stîncilor, cu tot corpul la soare. Salopeta îi

fumega în aerul fierbinte. Am fost puţin surprins. Pentru mine, era o poveste încheiată şi venisem aici fără nici un gînd.

Cum m-a văzut, s-a ridicat într-un cot şi a dus mîna la buzunar. EU, fireşte, am încleştat mîna pe revolverul lui Raymond din buzunarul hainei. Atunci el s-a lăsat din nou pe spate, dar fără să scoată mîna din buzunar. Eram destul de departe de el, la vreo zece metri, îi zăream privirea uneori, între pleoapele întredeschise. Dar cel mai adesea, imaginea lui dansa în faţa ochilor mei, în aerul încins. Zgomotul valurilor era şi mai leneş, şi mai monoton decît la prînz. Era acelaşi soare, aceeaşi lumină pe acelaşi nisip care se prelungea pînă aici. Trecuseră două ceasuri de cînd ziua nu mai înainta, două ceasuri de cînd aruncase ancora într-un ocean de metal în clocot. La orizont a trecut un vaporaş si mai mult am ghicit pata lui neagră la capătul privirii mele, deoarece nu încetam să mă uit la arab.

M-am gîndit că n-aveam decît să fac stînga împrejur şi totul s-ar sfîrşi. Dar o plajă întreagă vibrînd de soare mă împingea din spate. Am făcut cîţiva paşi spre izvor. Arabul nu s-a mişcat. Cu toate astea era încă destul de departe. Poate din pricina umbrelor care-i cădeau pe obraz, părea că rîde. Am aşteptat. Arsura soarelui îmi cuprindea obrajii şi am simţit picături de sudoare adunîndu-se în sprîncene. Era acelaşi soare din ziua în care o înmormîntasem pe mama şi, ca atunci, mă durea mai ales fruntea şi toate vinele ei zvîcneau împreună sub piele. Din cauza acestei arsuri pe care n-o mai puteam suporta, am făcut o mişcare înainte. Ştiam că e stupid, că nu voi scăpa de soare deplasîndu-mă cu un pas. Dar am făcut un pas, un singur pas înainte. Şi, de astă dată, fără să se ridice, arabul a scos cuţitul pe care mi l-a arătat în soare. Lumina a ţîşnit din oţel ca o lamă lungă, strălucitoare, care mă lovea în frunte. În aceeaşi clipă, sudoarea adunată în sprîncene a curs dintr-o dată pe pleoape şi le-a acoperit cu un val călduţ şi gros. Ochii îmi erau orbiţi îndărătul acestei perdele de lacrimi şi sare. Nu mai simţeam decît chimvalele soarelui pe frunte şi, indistinct, păiosul strălucitor tîşnit din cuţitul aflat în continuare în faţa mea. Această sabie fierbinte îmi ardea genele si-mi scormonea ochii îndureraţi. Atunci s-a clătinat totul. Marea a exalat o suflare densă şi fierbinte. Mi s-a părut că cerul se deschide pe toată întinderea lui ca să slobozească o ploaie de foc. Toată fiinţa mi s-a încordat si mi s-a crispat mîna pe revolver.

Trăgaciul a cedat, am atins pîntecele lustruit al patului armei şi aici, în zgomotul deopotrivă sec şi asurzitor, a început totul. M-am scuturat de sudoare şi de soare. Am înţeles că sfărîmasem echilibrul zilei, liniştea excepţională a unei plaje pe care fusesem fericit. Atunci, am tras încă patru focuri asupra unui trup inert în care gloanţele pătrundeau fără să se vadă. Şi era ca şi cum aş fi bătut patru bătăi scurte, în poarta nenorocirii.

Partea a doua

I

Îndată după arestarea mea, mi s-au luat mai multe interogatorii. Dar era vorba de interogatorii de identificare care n-au durat mult. Prima dată, la comisariat, cazul meu părea să nu intereseze pe nimeni. După o săptămînă, judecătorul de instrucţie, dimpotrivă, m-a privit cu multă curiozitate. Dar pentru început, m-a întrebat numai numele şi adresa, profesiunea, data şi locul naşterii. Apoi a voit să ştie dacă îmi luasem un avocat. Eu am recunoscut că nu şi l-am întrebat dacă este neapărat necesar să am unul. "De ce ?" a spus el. Am răspuns că eu găseam cazul meu foarte simplu. El a zîmbit spunînd : "Asta e o părere. Totuşi, aşa e legea. Dacă nu vă luaţi un avocat, noi vom desemna unul din oficiu." Am găsit foarte comod că justiţia se îngrijeşte de aceste amănunte. I-am spus asta. El m-a aprobat şi a conchis că legea e bine făcută.

La început nu l-am luat în serios. M-a primit într-o cameră cu draperii, avea pe birou o singură lampă care lumina fotoliul pe care mi-a spus să mă aşez in timp ce el rămînea în umbră. Mai citisem o descriere asemănătoare în cărţi şi totul mi s-a părut un joc. După discuţia noastră, dimpotrivă, m-am uitat la el şi am văzut un bărbat cu trăsături fine, cu ochi albaştri înfundaţi, înalt, cu o lungă mustaţă sură şi cu păr bogat, aproape alb. Mi s-a părut foarte cumsecade şi, în totul, simpatic, în ciuda cîtorva ticuri nervoase care-i strîmbau gura. La plecare era cît pe ce să-i strîng mîna, dar mi-am adus aminte la timp că omorîsem un om.

A doua zi, un avocat a venit la mine la închisoare. Era mic şi rotofei, destul de tînăr, cu părul îngrijit pieptănat. Deşi era foarte cald (eu îmi scosesem haina), purta un costum închis, un guler cu vîrful întors şi o cravată cu dungi mari, negre şi albe. A pus pe pat servieta pe care o ducea sub braţ, s-a prezentat şi mi-a spus că studiase dosarul meu. Situaţia era delicată dar nu se îndoia de succes, dacă aveam încredere în el. I-am mulţumit şi el mi-a spus: "Să intrăm în miezul problemei".

S-a aşezat pe pat şi mi-a spus că fuseseră luate informaţii asupra vieţii mele particulare. Se aflase că mama murise de curînd la azil. Se făcuse atunci o anchetă la Marengo. Cei însărcinaţi cu cercetările fuseseră informaţi că "dădusem dovadă de insensibilitate" în ziua în care fusese înmormîntată mama. "Înţelegeţi, mi-a spus avocatul, îmi vine cam greu să vă întreb asta. Dar e foarte important. Şi ar fi un argument foarte serios pentru acuzare dacă n-aş avea ce să răspund." Voia să-1 lajut. M-a întrebat dacă fusesem îndurerat in ziua aceea. Această întrebare m-a mirat foarte mult şi mi se părea că mie mi-ar fi venit foarte greu dacă ar fi trebuit să i-o pun cuiva. Am răspuns totuşi că eu cam pierdusem obiceiul de a mă analiza şi că mi-era greu să-l lămuresc. Fără îndoială, ţineam mult la mama, dar asta nu însemna nimic. Toţi oamenii sănătoşi doriseră mai mult sau mai puţin moartea celor pe care îi iubeau. Aici, avocatul mi-a tăiat vorba şi a părut foarte neliniştit. M-a pus să-i promit că nu voi spune asta în instanţă şi nici judecătorului de instrucţie. Totuşi, i-am explicat că eram astfel făcut, nevoile fizice îmi stinghereau adesea sentimentele, în ziua în care am înmormîntat-o pe măicuţa eram foarte obosit si mi-era somn. Aşa că nu mi-am dat seama de ce se întîmplă. Ceea ce puteam să spun cu siguranţă e că aş fi preferat ca mama să nu moară. Dar avocatul meu nu părea mulţumit. Mi-a spus: "Asta nu-i de-ajuns".

S-a gîndit. M-a întrebat dacă putea spune că în ziua aceea îmi înfrînsesem sentimentele fireşti. I-am spus : "Nu, pentru că e fals". S-a uitat la mine într-un fel ciudat, ca şi cum i-aş fi inspirat un soi de dezgust. Mi-a spus aproape cu răutate că în orice caz directorul şi personalul azilului vor fi audiaţi ca martori şi că "asta putea să-mi joace o festă foarte urîtă". I-am atras atenţia că această poveste nu are nici o legătură cu

procesul meu, dar el mi-a spus că se vede cît de colo că n-avusesem pînă în prezent de-a face cu justiţia.

A plecat avînd aerul că e supărat. Aş fi vrut să-l reţin, să-i explic că doream să-i cîştig simpatia, nu ca să fiu mai bine aparat, ci, dacă pot spune astfel, în mod firesc. Mai ales vedeam că-l pun in încurcătură. Nu mă înţelegea şi era cam supărat pe mine. Doream să-l asigur că sînt la fel ca toată lumea, exact ca toată lumea. Dar toate astea, în fond, nu erau de mare folos şi am renunţat din lene.

Puţin după aceea, m-am dus din nou în faţa judecătorului de instrucţie. Era ora două după-amiază şi de astă dată biroul lui era plin de o lumină abia filtrată de perdeaua de voal. Era foarte cald. Mi-a spus să mă aşez şi foarte politicos mi-a declarat că avocatul meu, "în urma unei întîmplări neprevăzute", nu putuse veni. Dar eu aveam dreptul să nu răspund la întrebările lui şi să aştept ca avocatul să mă poată asista. Am spus că puteam să răspund şi singur. A apăsat cu degetul pe un buton de pe masă. Un tînăr grefier a venit să se instaleze chiar în spatele meu.

Ne-am aşezat amîndoi mai comod în fotolii. Interogatoriul a început. Mi-a spus mai întîi că lumea mă descria ca pe un om tăcut şi închis şi a voit să ştie ce părere am despre asta. Am răspuns : "Pentru că n-am niciodată mare lucru de spus. De aceea tac." A zîmbit ca şi prima dată, a recunoscut că era cea mai bună explicaţie şi a adăugat: "De altfel n-are nici o importanţă". A tăcut, m-a privit şi s-a îndreptat destul de brusc ca să-mi spună precipitat: "Pe mine, dumneata mă interesezi". Eu nu am înţeles prea bine ce înţelegea prin aceasta şi n-am răspuns nimic. "Sînt în gestul dumitale, a adăugat el, lucruri care-mi scapă. Sînt convins că mă vei ajuta să le înţeleg." I-am spus că totul era foarte simplu. El m-a poftit cu insistenţă să-i descriu iar ziua aceea. I-am spus din nou ceea ce-i mai povestisem o dată: Raymond, plaja, baia, cearta, iar plaja, izvorul, soarele şi cele cinci focuri de revolver. La fiecare frază el spunea: "Bine, bine". Cînd am ajuns la mortul întins pe jos, a aprobat spunînd: "Bun". În ceea ce mă priveşte, obosisem tot repetînd astfel aceeaşi poveste şi mi se părea că niciodată nu vorbisem atît de mult.

După o pauză, s-a ridicat în picioare şi mi-a spus că voia să mă ajute, că îl interesam şi că, cu ajutorul lui Dumnezeu, va face ceva pentru mine. Dar mai înainte voia să-mi mai pună

cîteva întrebări. Fără tranziţie, m-a întrebat dacă o iubeam pe mama. Am spus : "Da, ca toată lumea", şi grefierul care pînă atunci bătea regulat la maşină trebuie să fi apăsat greşit pe clape, fiindcă s-a încurcat şi a fost silit să se întoarcă. Tot fără vreo logică aparentă, judecătorul m-a întrebat atunci dacă trăsesem cele cinci focuri de revolver unul după altul. Eu m-am gîndit puţin şi am precizat că trăsesem mai întîi unul şi, după cîteva secunde, celelalte patru focuri. "De ce ai aşteptat între primul şi al doilea foc ,a spus el atunci. Am văzut încă o dată plaja roşie şi am simţit pe frunte arsura soarelui. Dar de astă dată n-am răspuns nimic. În tot cursul tăcerii care a urmat, judecătorul a părut să se agite. S-a aşezat, şi-a răvăşit părul, şi-a pus coatele pe birou şi s-a aplecat puţin spre mine cu o expresie ciudată: "De ce, de ce ai tras într-un om căzut ?" Nici la asta n-am ştiut ce să-i răspund. Judecătorul şi-a trecut mîinile peste frunte şi a repetat întrebarea cu o voce puţin alterată: "De ce ? Trebuie să-mi spui. De ce ?" Eu tăceam în continuare.

Deodată s-a ridicat în picioare, s-a îndreptat cu paşi mari spre un colţ al biroului şi a deschis sertarul unui clasor. A scos din el un crucifix de argint pe care l-a agitat, întorcîndu-se spre mine. Şi cu o voce complet schimbată, aproape tremurîndă, a exclamat: "Oare pe ăsta-l cunoşti ?" Am spus : "Da, fireşte". Atunci el mi-a spus repezit şi cu pasiune în glas că el crede în Dumnezeu, că e convins că nici un om nu e atît de vinovat încît Dumnezeu să nu-l ierte, dar că pentru asta trebuie ca omul, prin căinţa lui, să devină asemenea unui copil, al cărui suflet este curat şi gata să primească totul. Stătea cu tot corpul aplecat peste masă. Scutura crucifixul aproape deasupra mea. La drept vorbind, nu urmărisem atent raţionamentul lui, mai întîi pentru că îmi era cald şi pentru că în cabinetul lui erau muşte mari care mi se aşezau pe obraz şi de asemenea pentru că îmi era frică de el. Recunoşteam în acelaşi timp că era ridicol pentru că, la urma urmelor, eu eram criminalul. El a continuat totuşi. Cam aşa am înţeles, că după părerea lui nu era decît un singur punct nelămurit în mărturisirea mea, faptul că aşteptasem puţin înainte de a trage al doilea foc de revolver. În ce priveşte restul, totuşi era foarte bine, dar acest lucru nu-l putea pricepe.

Eram gata să-i spun că greşea încăpăţînîndu-se: acest ultim punct nu avea mare importanţă. Dar el mi-a tăiat vorba şi m-a îndemnat pentru ultima oară, ridicîndu-se în picioare şi

întrebîndu-mă dacă eu cred în Dumnezeu. Am răspuns că nu. S-a aşezat indignat. Mi-a spus că e imposibil, că toţi oamenii cred în Dumnezeu, chiar şi cei care-şi întorc faţa de la el. Asta era convingerea lui şi, dacă ar ajunge vreodată să se îndoiască de asta, viaţa lui n-ar mai avea nici un sens. "Dumneata vrei, a exclamat el, ca viaţa mea să nu aibă sens ?" După părerea mea asta nu mă privea pe mine şi i-am spus-o. Dar el întindea crucifixul sub nasul meu şi exclama într-un mod neraţional: "Eu unul sînt creştin. Îi cer iertare pentru greşelile tale, Lui. Cum poţi să crezi că nu a suferit pentru tine ?" Am băgat de seamă că mă tutuieşte, dar eram sătul. Căldura devenea din ce în ce mai mare. Ca întotdeauna, cînd vreau să scap de cineva pe care abia am chef să-l ascult, am avut aerul că-l aprob. Spre surprinderea mea, a triumfat: "Vezi, vezi, spunea el. Nu-i aşa că şi tu crezi şi că o să-ţi pui nădejdea în El ?" Evident, am spus că nu, încă o dată. El s-a prăbuşit din nou în fotoliu.

Părea foarte obosit. A rămas o clipă tăcut în timp ce maşina, care nu încetase să urmărească dialogul, mai prelungea încă ultimele fraze. Pe urmă, m-a privit cu atenţie şi cu oarecare tristeţe. A murmurat: "N-am văzut niciodată un suflet atît de împietrit ca al dumitale. Criminalii care au venit în faţa mea au plîns întotdeauna în faţa acestei imagini a durerii." Era să-i răspund că tocmai din pricină că erau criminali. Dar m-am gîndit că şi eu eram ca ei. Asta era o idee cu care nu puteam să mă obişnuiesc. Judecătorul s-a ridicat atunci în picioare ca şi cum mi-ar fi dat a înţelege că interogatoriul se terminase. M-a întrebat numai, cu acelaşi aer puţin obosit, dacă regretam fapta mea. M-am gîndit şi am spus că nu simţeam atît regret veritabil, cît o oarecare plictiseală. Am avut impresia că nu mă înţelege. Dar în ziua aceea lucrurile n-au mers mai departe.

După aceea l-am văzut des pe judecătorul de instrucţie. Dar de fiecare dată mă însoţea avocatul meu. Discuţia urmărea numai să mă facă să precizez unele puncte din declaraţiile precedente. Sau judecătorul discuta acuzaţiile cu avocatul. Dar de fapt ei nu se ocupau niciodată de mine în acele momente. Încetul cu încetul, în orice caz, tonul interogatoriilor s-a schimbat. Părea că judecătorul nu se mai interesează de mine şi că a clasat într-un fel cazul meu. Nu mi-a mai vorbit de Dumnezeu şi nu l-am mai văzut în starea de tulburare a acelei prime zile. Rezultatul a fost că discuţiile noastre au devenit mai

cordiale. Cîteva întrebări, puţină conversaţie cu avocatul meu şi interogatoriile erau gata. Procesul meu îşi urma cursul, după expresia aceluiaşi judecător. Uneori, de asemenea, cînd conversaţia era de ordin general, luam şi eu parte. Începeam să mă simt uşurat. Nimeni, în aceste ceasuri, nu era răutăcios cu mine. Totul era atît de firesc, de bine orînduit şi de sobru jucat încît aveam impresia ridicolă că "fac parte din familie". Şi, la capătul celor unsprezece luni cît a durat instrucţia, eram aproape mirat, pot să spun, că nu mă bucurasem niciodată de altceva decît de aceste clipe rare în care judecătorul mă ducea pînă la uşa cabinetului său, bătîndu-mă pe umăr şi spunîndu-mi prieteneşte: "Gata pentru astăzi, domnule Antihrist". Eram atunci din nou dat pe mîna jandarmilor.

II

Sînt lucruri despre care nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc. Cînd am intrat la închisoare, după cîteva zile am înţeles că n-o să-mi placă să vorbesc despre această perioadă a vieţii mele.

Mai tîrziu n-am mai dat importantă acestor aprehensiuni, în realitate, nu eram realmente la închisoare în primele zile: aşteptam vag să se întîmple ceva nou. Abia după prima şi singura vizită a Mariei a început totul. Din ziua în care am primit scrisoarea ei (îmi spunea că nu i se va mai da voie să vină pentru că nu era soţia mea), din ziua aceea am simţit că eram acasă în celula mea şi că viaţa mea se oprea aici. În ziua arestării mele, am fost mai întîi închis într-o cameră în care se aflau mai mulţi deţinuţi, cei mai mulţi arabi. Au rîs, văzîndu-mă. Pe urmă m-au întrebat ce făcusem. Am spus că omorîsem un arab şi au amuţit. Dar puţin după aceea s-a făcut seară. Mi-au explicat cum trebuie să-mi aranjez rogojina pe care aveam să mă culc. Făcînd sul unul din capete, puteai să-ţi faci din el o pernă. Toată noaptea ploşniţele mi-au umblat pe obraz. După cîteva zile am fost izolat într-o celulă în care dormeam pe scîndură. Aveam un hîrdău pentru nevoi şi un lighean de tablă. Închisoarea era în capătul de sus al oraşului şi printr-o ferestruică puteam să văd marea. Într-o zi, pe cînd stăteam agăţat de zăbrele, cu faţa întinsă spre lumină, a intrat un

gardian şi mi-a spus că am o vizită. M-am gîndit ca e Maria. Într-adevăr, ea era.

Ca să ajung la vorbitor, am străbătut un coridor lung, apoi am luat-o pe o scară şi, în sfîrşit, pe un alt coridor. Am intrat într-o sală foarte mare, luminată de un geam enorm. Sala era împărţită în trei părţi de două grilaje mari, care o tăiau în lungime. Între cele două grilaje se afla un spaţiu de opt pînă la zece metri care despărţea vizitatorii de prizonieri. Am zărit-o pe Maria în faţa mea cu rochia ei în dungi şi cu faţa arsă de soare. De aceeaşi parte cu mine se aflau vreo zece deţinuţi, cei mai mulţi arabi. Maria era înconjurată de femei maure şi se afla între două vizitatoare: o bătrînică cu buzele strînse, îmbrăcată în negru, şi o femeie grasă, cu capul gol, care vorbea foarte tare şi gesticula mult. Din cauza distanţei dintre grilaje, vizitatorii şi prizonierii erau nevoiţi să vorbească foarte tare. Cînd am intrat, zgomotul vocilor care ricoşau, ciocnindu-se de zidurile mari şi despuiate ale sălii, lumina crudă care cădea din cer pe geamuri şi ţîşnea iar în sală mă cam zăpăciră. Celula mea era mai liniştită şi mai întunecoasă. Mi-au trebuit cîteva secunde ca să mă obişnuiesc. Totuşi, în cele din urmă am văzut limpede fiecare chip, decupat în lumina puternică. Am observat că un gardian şedea la capătul culoarului între cele două grilaje. Majoritatea prizonierilor arabi ca şi familiile lor se ghemuiseră pe vine unii în faţa altora. Aceştia nu strigau. În ciuda tumultului reuşeau să se înţeleagă vorbind foarte încet. Murmurul lor surd , pornit mai de jos, forma un fel de acompaniament continuu pentru conversaţiile care se încrucişau peste capetele lor. Toate astea le-am observat foarte repede în timp ce mă îndreptam spre Maria. Se lipise de grilaj şi îmi zîmbea din răsputeri. Mi s-a părut foarte frumoasă, dar n-am ştiut să i-o spun.

"Aşadar ?" mi-a spus ea foarte tare. - "Aşadar, asta-i!" - "Eşti sănătos, ai tot ce-ţi trebuie ?" - "Da, tot."

Am tăcut amîndoi şi Maria zîmbea mereu. Femeia cea grasă urla spre vecinul meu, bărbatul ei, fără îndoială, un tip înalt, blond, cu o privire deschisă. Era urmarea unei conversaţii începute. "Jeanne n-a vrut să-l ia", striga ea în gura mare. "Da, da", spunea bărbatul. "I-am spus că o să-l iei tu din nou cînd ieşi, dar ea n-a vrut să-l ia."

Maria a strigat şi ea că Raymond îmi transmitea salutări şi eu am spus : "Mulţumesc". Dar vocea mi-a fost acoperită de

vecinul meu care a întrebat "dacă e sănătos". Nevasta-sa a rîs spunînd "că era mai sănătos ca niciodată". Vecinul meu din stînga, un tinerel micuţ cu mîini fine, nu spunea nimic. Am observat că era în fata bătrînicii şi că amîndoi se priveau intens. Dar n-am avut timp să-i observ mai mult pentru că Maria mi-a strigat că nu trebuie să-mi pierd speranţa. Am spus: "Da". În acelaşi timp, o priveam şi simţeam dorinţa să strîng în palmă umărul ei acoperit de rochie. Doream să simt în mînă ţesătura suplă şi nu ştiam prea bine ce trebuie să sper în afară de această ţesătură. Dar, probabil că asta voia să spună Maria, pentru că zîmbea întruna. Nu mai vedeam decît strălucirea dinţilor ei şi cutele fine ale ochilor. A strigat din nou: "Ai să ieşi de-aici şi o să ne căsătorim!" Am răspuns: "Crezi ?" dar asta mai ales ca să spun ceva. Ea a spus atunci foarte repede si tot foarte tare că da, că voi fi achitat şi că ne vom scălda iar împreună. Dar cealaltă femeie urla şi ea şi spunea că lăsase un coş la grefă. Enumera tot ce pusese în coş. Trebuia verificat pentru că toate astea costau scump. Celălalt vecin al meu şi maică-sa se uitau mereu unul la altul. Murmurul arabilor continua pe dedesubt. Afară, lumina a părut gata să ia cu asalt geamul.

Nu mă simţeam prea bine şi aş fi vrut să plec. Zgomotul îmi făcea rău. Dar, pe de altă parte, voiam să mă mai bucur puţin de prezenţa Mariei. Nu ştiu cît timp a trecut. Maria mi-a vorbit de munca ei şi zîmbea mereu. Murmurul, strigătele, conversaţiile se încrucişau. Singura insuliţă de tăcere era alături de mine, alcătuită de acest tinerel micuţ şi de această bătrînă care se priveau unul pe altul. Încetul cu încetul au fost scoşi afară toţi arabii. Aproape toată lumea a tăcut de îndată ce a ieşit primul. Bătrînica s-a apropiat de zăbrele şi în aceeaşi clipă un paznic a făcut semn fiului ei. El a spus: "La revedere, măicuţă", si ea şi-a trecut braţul printre două bare, ca să fluture încet şi prelung mîna în urma lui.

A plecat în timp ce un bărbat cu pălăria în mînă intra şi-i lua locul. A fost adus un deţinut şi şi-au vorbit cu animaţie, dar cu voce scăzută, deoarece în cameră se făcuse iar linişte. Au venit să-l ia pe vecinul meu din dreapta şi nevastă-sa i-a spus fără să coboare tonul, ca şi cum n-ar fi observat că nu mai era necesar să strige: "Ai grijă de tine şi fii atent". Apoi a venit rîndul meu. Maria mi-a făcut semn că mă sărută. Am întors capul

înainte de a dispărea pe uşă. Ea şedea nemişcată, cu obrazul lipit de zăbrele, cu acelaşi zîmbet răvăşit şi crispat.

Mi-a scris la puţin timp după această vizită. Şi de atunci au început lucrurile despre care nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc. În orice caz, nimic nu trebuie exagerat şi mie mi-a venit mai uşor decît altora. La începutul detenţiei mele, totuşi cel mai greu de suportat era faptul că aveam gînduri de om liber. De pildă, mi se făcea dor să fiu pe plajă şi să cobor spre mare. Închipuindu-mi zgomotul primelor valuri sub tălpile picioarelor, intrarea corpului în apă şi senzaţia de libertate pe care astfel aş fi aflat-o, simţeam deodată cît de apropiate erau zidurile închisorii mele. Dar asta a durat numai cîteva luni. După aceea nu mai aveam decît gînduri de prizonier. Aşteptam plimbarea zilnică pe care o făceam în curte sau vizita avocatului meu. Restul timpului trecea foarte uşor. Atunci mi-a venit adesea în minte că, dacă aş fi fost nevoit să trăiesc în scorbura unui copac uscat fără altă ocupaţie decît să privesc culoarea cerului deasupra capului meu, încetul cu încetul m-aş fi obişnuit. Aş fi aşteptat trecerea stolurilor de păsări călătoare sau ciocnirea norilor aşa cum aşteptam aici cravatele bizare ale avocatului meu şi asa cum, într-o altă lume, răbdam pînă sîmbăta ca să strîng *în* braţe trupul Mariei. Ori, gîndindu-mă bine, nu eram într-un pom uscat. Alţii erau mai nenorociţi decît mine. Asta era de altfel o idee de-a mamei şi ea o repeta adesea, că pînă la urmă te obişnuieşti cu toate.

Ei altminteri, nu mergeam de obicei atît de departe. Primele luni au fost grele. Dar tocmai efortul pe care a trebuit să-l fac mă ajuta să le suport. De pildă, mă chinuia dorinţa de a avea o femeie. Era normal, eram tînăr. Nu mă gîndeam niciodată la Maria în special. Dar mă gîndeam atît de mult la o femeie, la femei, la toate cele pe care le cunoscusem, la toate împrejurările în care le iubisem, încît celula mea se umplea de toate chipurile şi se popula de dorinţele mele. Într-un sens, asta mă dezechilibra. Dar într-altul, asta făcea să treacă timpul. În cele din urmă cîştigasem simpatia gardianului-sef care îl însoţea la ora meselor pe ajutorul de bucătar. El, cel dintîi, mi-a vorbit de femei. Mi-a spus că ăsta era primul lucru de care se plîngeau ceilalţi. I-am spus că eram la fel cu ei şi că găseam acest tratament nedrept. "Dar, mi-a spus el, tocmai de asta sînteţi băgaţi la închisoare." - "Cum, de asta ?" - "Păi da, libertatea,

asta e. Vi se ia libertatea." Nu mă gîndisem niciodată la aşa ceva. I-am dat dreptate: "E adevărat, i-am spus, altfel care ar fi pedeapsa ?" - "Da, văd că dumneata pricepi cum stau lucrurile. Ceilalţi, nu. Dar în cele din urmă se uşurează singuri." Apoi paznicul a plecat.

Au mai fost de asemenea ţigările. Cînd am intrat la închisoare, mi s-a luat cureaua, şireturile de la pantofi, cravata şi tot ce aveam în buzunare, în special ţigările. Cînd am ajuns în celulă, am cerut să mi le dea îndărăt. Dar mi s-a spus că e interzis. Primele zile au fost foarte grele. Poate că asta m-a deprimat cel mai mult. Sugeam aşchii de lemn, pe care le smulgeam din scîndura patului. Aveam toată ziua o greaţă continuă. Nu înţelegeam de ce eram lipsit de acest lucru, care nu făcea nici un rău nimănui. Mai tîrziu am înţeles că şi asta făcea parte din pedeapsă. Dar în acel moment mă şi obişnuisem să nu mai fumez şi această pedeapsă nu mai exista pentru mine.

În afara acestor neplăceri, nu eram prea nenorocit. Toată dificultatea era, încă o dată, cum să-mi omor timpul. Am terminat definitiv cu plictiseala din momentul în care am învăţat să-mi amintesc. Începeam uneori să mă gîndesc la camera mea şi, în închipuire, plecam dintr-un colţ ca să ajung din nou la el, enumerînd în minte tot ce se găsea în drumul meu. La început, terminam repede. Dar de fiecare dată cînd o luam de la început, dura ceva mai mult. Fiindcă îmi aminteam de fiecare mobilă şi, pentru fiecare mobilă, de fiecare obiect care se afla pe ea şi, pentru fiecare obiect, de toate detaliile înseşi şi pentru detaliile înseşi, o incrustaţie, o crăpătură sau o margine ştirbită, de culoarea sau de consistenţa lor. În acelaşi timp, încercam să nu pierd şirul inventarului meu, să fac o enumerare completă. Aşa încît, după cîteva săptămîni, puteam să petrec ore întregi numai înşirînd ceea ce se găsea în camera mea. Astfel, cu cît mă gîndeam mai mult, cu atît lucruri neglijate şi uitate îmi veneau în minte. Am înţeles atunci că un om care n-ar fi trăit decît o singură zi ar putea, fără greutate, să trăiască o sută de ani în închisoare. Ar avea destule amintiri ca să nu se plictisească. Într-un sens, acesta era un avantaj.

Mai era şi somnul. La început, dormeam prost noaptea şi deloc ziua. Cu timpul, nopţile mele au devenit mai bune şi am putut să dorm şi ziua. Pot să spun că, în ultimele

luni, dormeam între şaisprezece şi optsprezece ore pe zi. Îmi rămîneau astfel şase ore de omorît cu mesele, nevoile fizice, amintirile şi povestea cehului.

Între mindirul meu şi scîndura patului găsisem, într-adevăr, o bucată veche de ziar aproape lipită de pînză, îngălbenită şi subţiată. Povestea unui fapt divers al cărui început lipsea, dar care trebuie să se fi petrecut în Cehoslovacia, un om plecase dintr-un sat ceh ca să facă avere. După douăzeci si cinci de ani, bogat, se întorsese cu nevasta şi copilul. Maică-sa ţinea un han cu sora lui în satul natal. Ca să le facă o surpriză, el lăsase nevasta şi copilul la un alt han şi se dusese la maică-sa care nu-l recunoscuse cînd intrase. În glumă, a avut ideea să ia o cameră. Le arătase că are bani. Noaptea, mama şi sora lui îl asasinaseră cu lovituri de ciocan ca să-l jefuiască şi îi aruncaseră trupul în rîu. Dimineaţa nevasta venise, dăduse în vileag identitatea călătorului. Mama se spînzurase. Sora se aruncase în fîntînă. Cred că am citit această poveste de mii de ori. Pe de o parte era neverosimilă. Pe de alta, era firească. În orice caz, eram de părere că drumeţul o cam meritase şi că nu trebuie niciodată să te prefaci.

Astfel, cu orele de somn, amintirile, lectura faptului meu divers şi alternanţa luminii cu întunericul, timpul a trecut. Citisem ce-i drept undeva că în închisoare în cele din urmă pierzi noţiunea timpului. Dar aceasta nu avea mare înţeles pentru mine. N-am înţeles în ce măsură zilele puteau *să* fie în acelaşi timp lungi şi scurte. Lungi de trăit, fără îndoială, dar atît de lungite încît în cele din urmă se revărsau unele asupra altora. Îşi pierdeau numele. Cuvintele ieri şi mîine erau singurele care îşi păstrau pentru mine un sens.

Cînd, într-o zi, paznicul mi-a zis că eram acolo de cinci luni, l-am crezut, dar nu l-am înţeles. Pentru mine, era mereu aceeaşi zi care se desfăşura în celulă şi acelaşi ţel pe care îl urmăream. În ziua aceea, după plecarea paznicului, m-am privit în gamela mea de tablă. Mi s-a părut că figura mea rămînea serioasă chiar cînd încercam să-i zîmbesc. Am fluturat-o pe dinaintea ochilor. Am zîmbit, dar ea a păstrat aceeaşi expresie severă şi tristă. Ziua se sfîrşea şi venea ceasul despre care nu vreau să vorbesc, ceasul fără nume, ceasul în care zgomotele serii urcau de la toate etajele închisorii într-un cortegiu de linişte. M-am apropiat de lucarnă şi în lumina tîrzie

mi-am contemplat încă o dată chipul. Era tot serios şi ce e de mirare, de vreme ce în acel moment eram şi eu la fel ? Dar în acelaşi timp, şi asta pentru prima oară de luni de zile, am auzit distinct sunetul vocii mele. Am recunoscut-o ca fiind aceea care răsuna de multe zile în urechile mele şi am înţeles că în tot acest timp vorbisem singur. Mi-am adus atunci aminte de ceea ce spunea infirmiera la înmormîntarea mamei. Nu, nu există nici o scăpare şi nimeni nu-şi poate închipui ce sînt serile la închisoare.

III

Pot să spun că în fond vara a luat foarte repede locul primăverii. Ştiam că o dată cu apariţia primelor călduri va interveni ceva nou pentru mine. Procesul meu era programat pentru ultima sesiune a curţii cu juraţi şi această sesiune se termina la sfîrşitul lunii iunie. Dezbaterile au început concomitent cu dogoarea soarelui de afară. Avocatul mă asigurase că nu vor dura mai mult de două sau trei zile. "De altfel, adăugase el, curtea îi va da zor pentru că procesul dumitale nu e cel mai important din această sesiune. E un patricid care va fi judecat imediat după asta."

La ora şapte jumătate dimineaţa, au venit să mă ia şi duba m-a transportat la Palatul de Justiţie. Cei doi jandarmi m-au dus într-o cămăruţă în care era răcoare. Am aşteptat cu toţii aşezaţi lîngă o uşă îndărătul căreia se auzeau voci, chemări, zgomote de scaune şi un întreg talmeş-balmeş care mi-a amintit de acele petreceri de cartier cînd, după concert, se pregăteşte sala pentru dans. Jandarmii mi-au spus că trebuie să aşteptăm Curtea si unul dintre ei mi-a oferit o ţigară pe care am refuzat-o. El m-a întrebat îndată după aceea "dacă am trac". Am răspuns că nu. Şi, într-un sens, chiar mă interesa să văd un proces. N-avusesem niciodată ocazia în viaţă: "Da, a spus al doilea jandarm, dar pînă la sfîrşit te oboseşte".

Puţin după aceea, o scurtă sonerie a răsunat în cameră. Atunci mi-au scos cătuşele. Au deschis uşa şi m-au dus în boxa acuzaţilor. Sala era plină pînă la refuz. Deşi storurile erau lăsate, soarele se infiltra pe alocuri si aerul era chiar de pe acum înăbuşitor. Lăsaseră geamurile închise. În acel moment am

văzut un şir de chipuri în faţa mea. Toate mă priveau : am înţeles că erau juraţii. Dar nu pot să spun ce îi deosebea pe unii de alţii. O singură impresie mă stăpînea: mă aflam în faţa unei banchete de tramvai şi toţi aceşti călători anonimi îl spionau pe noul venit ca să descopere aspectele lui ridicole. Ştiu bine că era o idee stupidă de vreme ce nu ridicolul îl căutau ei aici, ci crima. Totuşi deosebirea nu e mare şi, oricum, aceasta-i ideea care mi-a venit.

Eram cam zăpăcit de toată lumea asta adunată în această sală închisă. M-am uitat la tribunal, dar n-am deosebit nici un chip. Cred într-adevăr că la început nu-mi dădusem seama că toată această lume se înghesuia ca să mă vadă. De obicei, oamenii nu se ocupau de persoana mea. Mi-a trebuit un efort ca să înţeleg că eu eram cauza întregii agitaţii. I-am spus jandarmului: "Ce de lume !" El mi-a răspuns că era din pricina ziarelor şi mi-a arătat un grup care se afla la masă, sub banca juraţilor. Mi-a spus : "Uite-le". Am întrebat: "Pe cine ?" şi el a repetat: "Ziarele." Îl cunoştea pe un ziarist care tocmai în acest moment l-a zărit şi s-a îndreptat spre noi. Era un om în vîrstă, simpatic, cu obrazul uşor crispat. I-a strîns mîna jandarmului cu multă căldură. Am băgat de seamă în acel moment că toată lumea se întîlnea, se interpela, făcea conversaţie, ca într-un club în care eşti încîntat să te regăseşti cu oamenii din acelaşi cerc. Mi-am explicat totodată şi ciudata impresie pe care o aveam că sînt de prisos, aproape un intrus. Totuşi, ziaristul mi s-a adresat zîmbind. Mi-a spus că speră să meargă totul bine pentru mine. I-am mulţumit şi el a adăugat: "Ştiţi, am dat oarecare proporţii cazului dumneavoastră. Vara e un sezon mort pentru ziare. Şi numai povestea dumneavoastră şi a patricidului prezintă oarecare interes." Mi-a arătat pe urmă, în grupul de care tocmai se dezlipise, un omuleţ care semăna cu o nevăstuică îndopată, cu ochelari mari în ramă neagră. Mi-a spus că era trimisul special al unui ziar din Paris: "N-a venit pentru dumneavoastră, de altfel. Dar cum e însărcinat să urmărească procesul patricidului, i s-a cerut să transmită şi cazul dumneavoastră cu acelaşi prilej." Şi de astă dată era cît pe ce să-i mulţumesc. Dar m-am gîndit că ar fi ridicol. A fluturat amical mînâ spre mine şi a plecat. Am mai aşteptat cîteva minute.

Avocatul meu a sosit, în robă, înconjurat de mulţi alţi confraţi. S-a dus la ziarişti, le-a dat mîna. Ei au glumit, au rîs şi

părea că se simt foarte bine, pînă în momentul cînd soneria a răsunat la masa juraţilor. Toată lumea şi-a reluat locul. Avocatul a venit la mine, mi-a strîns mîna şi m-a sfătuit să răspund scurt la întrebările care mi se vor pune, să nu iau iniţiative şi să las în seama lui restul.

În stînga, am auzit zgomotul unui scaun tras îndărăt şi am văzut un om înalt, slab, îmbrăcat în roşu, purtînd lor-nion, care se aşeza aranjîndu-şi cu grijă roba. Era procurorul. Un aprod a anunţat Curtea. În aceeaşi clipă, două ventilatoare mari au început să uruie. Trei judecători, doi în negru, al treilea în roşu, au intrat purtînd dosare şi s-au îndreptat repede spre tribuna care domina sala. Omul în robă roşie s-a aşezat în fotoliul din mijloc, şi-a pus în faţa lui pe masă toca, şi-a şters capul mic şi chel cu batista şi a declarat deschisă şedinţa.

Ziariştii ţineau stilourile pregătite. Aveau toţi acelaşi aer indiferent şi cam zeflemitor. Totuşi, unul dintre ei, mult mai tînăr, într-o haină de flanelă cenuşie, cu cravată albastră, lăsase stiloul în faţa lui pe masă şi se uita la mine. Pe chipul lui puţin asimetric nu distingeam decît doi ochi de culoare deschisă, care mă examinau atent, fără să exprime ceva care să poată fi definit. Şi am avut impresia ciudată că sînt privit de mine însumi. Poate din pricina asta şi, de asemenea, poate din pricină că nu cunoşteam obiceiurile locului, nu am înţeles prea bine tot ce s-a întîmplat după aceea, tragerea la sorţi a juraţilor, întrebările puse de preşedinte avocatului, procurorului şi juriului (de fiecare dată, toate capetele juraţilor se întorceau în acelaşi timp spre curte), o lectură rapidă a actului de acuzare în care recunoşteam nume de locuri şi de persoane şi din nou întrebări puse avocatului meu.

Dar preşedintele a spus că avea să procedeze la apelul martorilor. Aprodul a citit o listă de nume care mi-au atras atenţia. Din mijlocul acestui public, pînă atunci inform, am văzut ridicîndu-se unul cîte unul, ca să dispară apoi pe o uşă laterală, directorul şi portarul azilului, bătrînul Thomas Pérez, Raymond, Masson, Salamano, Maria. Aceasta mi-a făcut un mic semn nelipsit de îngrijorare. Încă mă mai miram că nu-i văzusem mai dinainte cînd, la apelul numelui său, ultimul, Céleste, s-a ridicat. Am recunoscut-o lîngă el pe femeiuşcă de la restaurant cu jacheta şi cu aerul ei precis şi hotărît .Se uita la mine cu mare atenţie. Dar n-am avut timp să mă gîndesc,

pentru că preşedintele a luat cuvîntul. A spus că adevăratele dezbateri aveau să înceapă şi că socoteşte inutil să recomande publicului să fie calm. După cît spunea, el era aici ca să conducă fără părtinire dezbaterile unui caz pe care voia să-l cîntărească în mod obiectiv. Sentinţa dată de juriu va fi luată într-un spirit de dreptate şi, în orice caz, va ordona evacuarea sălii la cel mai mic incident.

Căldura creştea şi vedeam lumea în sală făcîndu-şi vînt cu ziare. Asta producea un foşnet continuu de hîrtie şifonată. Preşedintele a făcut un semn şi aprodul a adus trei evantaie de pai împletit pe care cei trei judecători le-au pus imediat în mişcare.

Interogatoriul meu a început de îndată. Preşedintele m-a chestionat calm şi chiar, mi s-a părut, cu o nuanţă de cordialitate. M-a pus iar să-mi declin identitatea şi, deşi asta mă irita, m-am gîndit că în fond era destul de firesc, pentru că ar fi foarte grav să fie judecat un om în locul altuia. Apoi, preşedintele a reluat povestea celor făptuite de mine, adresîndu-mi-se după fiecare frază cu întrebarea: "Aşa e, nu-i aşa ?" De fiecare dată am răspuns: "Da, domnule preşedinte", aşa cum mă învăţase avocatul meu. Asta a durat mult, pentru că expunerea preşedintelui era foarte amănunţită.În tot acest răstimp, ziariştii scriau. Simţeam asupră-mi privirea celui mai tînăr dintre ei şi a femeiuştii automat. Bancheta de tramvai se întorsese în întregime spre preşedinte. Acesta a tuşit, a frunzărit dosarul şi s-a întors spre mine, făcîndu-şi vînt cu evantaiul.

Mi-a spus că trebuia să atingă acum unele probleme aparent fără legătură cu procesul, dar care poate îl priveau de foarte aproape. Am înţeles că iar o să vorbească de mama şi în acelaşi timp am simţit ce tare mă plictisea acest lucru. M-a

întrebat de ce o dusesem pe mama la azil. Am răspuns că n-aveam bani ca s-o întreţin şi s-o îngrijesc. El m-a întrebat dacă suferisem din această cauză şi eu am răspuns că nici mama nici eu nu mai aşteptam nimic unul de la altul, nici de la altcineva de altfel şi că ne obişnuisem amîndoi cu viaţa noastră nouă. Preşedintele a spus atunci că nu voia să insiste asupra acestui punct şi l-a întrebat pe procuror dacă nu avea să-mi pună vreo altă întrebare.

Acesta şedea cu spatele pe jumătate întors la mine şi, fără să mă privească, a declarat că ar dori, cu permisiunea

preşedintelui, să ştie dacă mă întorsesem singur la izvor cu intenţia de a-l ucide pe arab. "Nu", am spus. "Atunci de ce era înarmat şi de ce să se întoarcă tocmai în acel loc ?" Am spus că era o întîmplare. Şi procurorul a precizat cu o nuanţă ameninţătoare: "Atît, deocamdată". Totul după aceea a fost cam tulbure, cel puţin pentru mine. Dar după cîteva conciliabule, preşedintele a declarat că şedinţa se ridică şi se reia după-masă pentru audierea martorilor.

N-am avut timp să mă gîndesc. Am fost scos, urcat în dubă şi dus la închisoare, unde am mîncat. După foarte puţin timp, atîta cît să-mi dau seama că sînt obosit, au venit iar să mă ia; totul a început din nou şi m-am aflat în aceeaşi sală, în faţa aceloraşi chipuri. Numai căldura era mult mai mare şi, ca prin minune, fiecare jurat, procurorul, avocatul meu şi cîţiva ziarişti erau şi ei înarmaţi cu evantaie de pai. Tînărul ziarist şi femeiuşca erau şi ei acolo. Dar ei nu-şi făceau vînt şi se uitau iar la mine tot fără un cuvînt.

Mi-am şters sudoarea care-mi acoperea faţa şi am devenit întrucîtva conştient de locul în care mă aflam şi de mine însumi abia cînd am auzit că e chemat directorul azilului. A fost întrebat dacă mama se plîngea de mine şi el a spus că da, dar că asta era într-un fel mania pensionarilor lui, să se plîngă de rudele lor. Preşedintele i-a cerut să precizeze dacă ea îmi reproşa că o trimisesem la azil şi directorul a spus iar: "Da". Dar de astă dată n-a mai adăugat nimic. La altă întrebare, a răspuns că fusese surprins de calmul meu în ziua înmormîntării. A fost întrebat ce înţelege prin calm. Directorul s-a uitat atunci la boturile pantofilor lui şi a spus că nu voisem s-o văd pe mama, nu plînsesem deloc şi plecasem îndată după înmormîntare, fără să mă reculeg la mormîntul ei. Încă un lucru îl surprinsese: un dricar îi spusese că nu ştiam ce vîrstă are mama. A fost un moment de tăcere şi preşedintele l-a întrebat dacă era sigur că despre mine vorbise. Cum directorul nu înţelegea întrebarea, i-a spus : "Aşa e legea". Apoi preşedintele l-a întrebat pe avocatul general dacă n-are de pus întrebări martorului şi procurorul a exclamat : "O, nu, e destul", cu o asemenea izbucnire şi cu o asemenea privire triumfătoare în direcţia mea încît, pentru prima oară de ani de zile, am simţit nevoia stupidă să plîng pentru că mi-am dat seama cît de mult mă urau toţi aceşti oameni.

După ce a întrebat juriul şi pe avocatul meu dacă aveau întrebări de pus, preşedintele l-a ascultat pe portar. Şi cu el, ca şi cu ceilalţi, s-a repetat acelaşi ceremonial. Sosind, portarul s-a uitat la mine şi şi-a ferit privirea. A răspuns la întrebările care i se puneau. A spus că nu voisem s-o văd pe mama, că fumasem, că dormisem şi că băusem cafea cu lapte. Am simţit atunci ceva care revolta toată sala şi, pentru prima oară, am înţeles că sînt vinovat. Portarul a fost pus să repete povestea cafelei cu lapte şi aceea a ţigării. Procurorul general m-a privit cu o sclipire ironică în ochi. În acel moment, avocatul meu l-a întrebat pe portar dacă el nu fumase împreună cu mine. Dar procurorul s-a ridicat cu violenţă împotriva acestei întrebări: "Cine e criminalul aici şi ce metodă-i asta de a jigni martorii acuzării pentru a minimaliza mărturiile, care nu rămîn mai puţin zdrobitoare!" Cu toate astea, preşedintele i-a cerut portarului să răspundă la întrebare. Bătrînul a răspuns stingherit: "Ştiu bine că am greşit. Dar n-am îndrăznit să refuz ţigara pe care domnul mi-a oferit-o." În ultimă instanţă, am fost întrebat dacă n-aveam nimic de adăugat. "Nimic, am răspuns, decît că martorul are dreptate. E adevărat că i-am oferit o ţigară." Portarul s-a uitat atunci la mine cam mirat şi cu un fel de recunoştinţă. A ezitat, apoi a spus că el îmi oferise cafeaua cu lapte. Avocatul meu a triumfat zgomotos şi a declarat că juraţii vor aprecia. Dar procurorul a tunat deasupra capetelor noastre şi a spus: "Da, domnii juraţi vor aprecia. Şi vor conclude că un străin putea să-i ofere o cafea, dar că un fiu trebuia s-o refuze în faţa corpului neînsufleţit al celei care-l adusese pe lume." Portarul s-a întors la locul lui.

Cînd a venit rîndul lui Thomas Pérez, un aprod a trebuit să-l sprijine pînă la bară. Pérez a spus că el a cunoscut-o bine pe mama şi că pe mine nu mă văzuse decît o singură dată, în ziua înmormîntării. A fost întrebat ce făcusem în ziua aceea şi a răspuns: "Ştiţi, eu însumi eram prea îndurerat. Atunci n-am văzut nimic. Durerea mă împiedica să văd. Pentru că era pentru mine o foarte mare durere. Şi chiar am leşinat. Atunci, n-am putut să-l văd pe domnul." Procurorul general

l-a întrebat dacă, cel puţin, mă văzuse plîngînd. Pérez a spus că nu. Procurorul a spus atunci la rîndul lui: "Domnii juraţi vor aprecia." Dar avocatul meu s-a supărat. El l-a întrebat pe Pérez, pe un ton care mi s-a părut exagerat, "dacă văzuse că nu plîng". Pérez a spus: "Nu". Publicul a rîs. Şi avocatul meu,

suflecîndu-şi o mînecă a spus pe un ton peremptoriu : "Iată imaginea însăşi a acestui proces. Totul e adevărat şi nimic nu e adevărat " .Procurorul era încruntat şi împungea cu un creion titlurile dosarelor lui.

După cinci minute de pauză în timpul cărora avocatul meu mi-a spus că totul mergea cum nu se poate mai bine, a fost audiat Céleste, care era citat de apărare. Apărarea eram eu. Céleste arunca din cînd în cînd cîte o privire înspre mine şi învîrtea în mînă o pălărie de pai. Purta costumul nou pe care-l punea ca să meargă cu mine uneori duminica la cursele de cai. Dar cred că nu putuse să-şi pună şi gulerul, pentru că avea numai un nasture de alamă care-i ţinea încheiată cămaşa. A fost întrebat dacă eram clientul lui şi a spus: "Da, dar eram şi prieteni"; ce credea despre mine, şi el a răspuns că sînt un adevărat bărbat; ce înţelege prin aceasta, şi el a declarat că toată lumea ştie ce vrea să zică asta; dacă a observat că eram o fire închisă, şi el a recunoscut numai că nu vorbeam fără rost. Pocurorul general l-a întrebat dacă-i plăteam regulat masa. Céleste a rîs şi a declarat: "Astea erau mici amănunte între noi". A mai fost întrebat ce crede despre crima mea. El a pus atunci mîinile pe bară şi se vedea că pregătise ceva. A spus: "Eu cred că e o mare nenorocire. O nenorocire, toată lumea ştie ce e asta. Te lasă fără apărare. Ei, bine! Eu cred că e o nenorocire." Avea de gînd să continue, dar preşedintele i-a spus că e destul şi că-i mulţumeşte. Atunci Céleste a rămas puţin descumpănit. Dar a declarat că mai voia să vorbească. I s-a cerut să fie scurt. A repetat iar că e o nenorocire. Şi preşedintele i-a spus: "Da, am înţeles. Dar noi sîntem aici tocmai ca să judecăm nenorociri de acest fel. Vă mulţumim." Ca şi cum ar fi ajuns la capătul ştiinţei şi bunăvoinţei lui, Céleste s-a întors atunci spre mine. Mi s-a părut că ochii îi erau plini de lacrimi şi că buzele îi tremurau. Părea să mă întrebe ce poate să mai facă. Cît despre mine, eu n-am spus nimic, n-am făcut nici un gest, dar pentru prima oară în viata mea aş fi vrut să îmbrăţişez un bărbat. Preşedintele l-a poftit să plece de la bară. Céleste s-a dus să se aşeze în pretoriu. Tot restul şedinţei a stat acolo, puţin aplecat înainte, cu coatele pe genunchi, cu panamaua în mîini, ascultînd tot ce se spune. A intrat Maria. Îşi pusese pălăria şi era tot frumoasă. Dar mie îmi plăcea mai mult cu părul liber. Din locul unde eram, ghiceam povara uşoară a sînilor ei şi recunoşteam buza de jos

întotdeauna puţin umflată. Părea foarte nervoasă. Imediat a fost întrebată de cînd mă cunoştea. Ea a indicat perioada cînd lucra la noi. Preşedintele a vrut să ştie care erau relaţiile ei cu mine. Ea a spus că e prietena mea. La altă întrebare, a răspuns că e adevărat că trebuia să se mărite cu mine. Procurorul care răsfoia un dosar a întrebat-o brusc de cînd data legătura noastră. Ea a spus data. Procurorul a atras atenţia cu un aer indiferent că i se pare că era a doua zi după moartea mamei. Apoi a spus cu o oarecare ironie că nu ar voi să insiste asupra unei situaţii delicate, că înţelegea scrupulele Mariei, dar (şi aici vocea lui s-a făcut mai aspră) că datoria lui cerea să se ridice deasupra convenienţelor. I-a cerut Mariei să rezume această zi în care o cunoscusem. Maria nu voia să vorbească dar, la insistenţa procurorului, a povestit baia noastră, cinematograful şi întoarcerea la mine acasă. Procurorul general a spus că, în urma declaraţiilor Mariei din timpul instrucţiei, el consultase programele cinematografelor la acea dată. A adăugat că Maria însăşi va spune ce film se dădea atunci. Cu o voce aproape stinsă, într-adevăr, ea a spus că era un film cu Fernandel. O linişte desăvîrşită s-a făcut în sală cînd a terminat. Procurorul s-a ridicat atunci foarte grav şi, cu o voce care mi s-a părut cu adevărat emoţionată, cu degetul îndreptat spre mine, a articulat rar: "Domnilor juraţi, a doua zi după înmormîntarea mamei sale, acest om făcea baie în mare, începea o legătură nelegitimă şi se ducea să rîdă la un film comic. Nu mai am nimic să vă spun." S-a aşezat tot într-o tăcere desăvîrşită. Dar, deodată, Maria a izbucnit în plîns, a spus că nu era aşa, că era altfel, că o puneau să spună tocmai pe dos decît gîndea, că ea mă cunoştea bine si că nu făcusem nimic rău. Dar aprodul, la un semn al preşedintelui, a luat-o de acolo şi şedinţa a continuat.

După aceea abia l-au mai ascultat pe Masson, care a declarat că sînt un om cinstit "şi că ar spune chiar mai mult, sînt un om cumsecade." Abia l-au mai ascultat pe Salamano cînd a amintit că mă purtasem bine cu cîinele lui şi, cînd a răspuns la o întrebare despre mama şi mine, spunînd că eu n-aveam nimic să-i spun mamei şi că o dusesem la azil din această pricină. "Trebuie să înţelegem, spunea Salamano, trebuie să înţelegem." Dar nimeni nu părea să înţeleagă. A fost scos afară.

Apoi a venit rîndul lui Raymond, care era ultimul martor. Raymond mi-a făcut discret semn cu mîna şi a spus imediat că

sînt nevinovat. Dar preşedintele a declarat că nu i se cereau aprecieri, ci fapte. L-a invitat să aştepte întrebările înainte de a răspunde. I s-a cerut să precizeze relaţiile lui cu victima. Raymond a profitat de ocazie ca să spună că aceasta din urmă pe el îl ura de cînd o pălmuise pe soră-sa. Preşedintele l-a întrebat totuşi dacă victima nu avea motive să mă urască. Raymond a spus că prezenţa mea pe plajă se datora unei întîmplări. Procurorul l-a întrebat atunci cum se face că scrisoarea care era la originea dramei fusese scrisă de mine. Raymond a răspuns că era o întîmplare. Procurorul a replicat că întîmplarea avea prea multe păcate pe conştiinţă în această istorie. El a vrut să ştie dacă din întîmplare nu intervenisem cînd Raymond o pălmuise pe amanta lui, din întîmplare îi servisem de martor la comisariat, dacă tot din întîmplare declaraţiile mele cu ocazia acestei mărturii se dovediseră a fi de pură complezentă. În încheiere, l-a întrebat pe Raymond care sînt mijloacele lui de existenţă şi, cum acesta din urmă răspundea: "Magaziner", procurorul general a declarat juraţilor că de notorietate martorul exercita profesiunea de peşte. Eu eram complicele şi prietenul lui. Era vorba de o dramă sordidă, de cea mai joasă specie, agravată de faptul că era vorba de un monstru moral. Raymond a vrut să se apere şi avocatul meu a protestat, dar li s-a spus că trebuie să-l lase pe procuror să termine. Acesta a spus: "Nu mai am mare lucru de adăugat. Era prietenul dumneavoastră ?" l-a întrebat pe Raymond. "Da, a spus acesta, era amicul meu." Avocatul general mi-a pus atunci aceeaşi întrebare şi eu m-am uitat la Raymond care nu mi-a ocolit privirea. Am răspuns: "Da". Procurorul s-a întors atunci spre juriu şi a declarat: "Acelaşi om care a doua zi după moartea mamei sale se deda celui mai ruşinos desfrîu a ucis pentru motive uşuratice si pentru a pune capăt unei istorii incalificabile de moravuri"'.

Apoi s-a aşezat. Dar avocatul meu, la capătul răbdării, a exclamat ridicind braţele, aşa încît mînecile căzîndu-i au descoperit cutele unei cămăşi apretate: "Mă rog, e acuzat că şi-a îngropat mama sau pentru că a ucis un om ?" Publicul a rîs. Dar procurorul s-a ridicat iar, s-a învăluit în roba lui şi a declarat că trebuia să ai candoarea onorabilului apărător ca să nu simţi că există între aceste două şiruri de fapte o legătură profundă, patetică, esenţială: "Da, a exclamat el cu putere, îl acuz pe

acest om de faptul că şi-a înmormîntat mama cu un suflet de criminal". Această declaraţie a părut să producă un efect considerabil asupra publicului! Avocatul meu a dat din umeri şi şi-a şters sudoarea de pe frunte. Dar el însuşi părea tulburat şi am înţeles că lucrurile mergeau prost pentru mine.

Şedinţa a fost suspendată. Ieşind din Palatul de Justiţie ca să mă urc în maşină, am recunoscut o clipă mirosul şi culoarea serii de vară. În întunericul închisorii mele călătoare, am regăsit unul cîte unul, ca din adîncul oboselii mele, toate zgomotele cunoscute ale unui oraş pe care-l iubeam şi al unui ceas anume în care mi se întîmpla să mă simt împăcat. Strigătele vînzătorilor de ziare în aerul dezmorţit, ultimele păsări în scuar, strigătele vînzătorilor de sandvişuri, tînguielile tramvaielor la cotiturile povîrnite ale oraşului şi acest zvon al cerului înainte ca noaptea să se aplece deasupra portului, toate acestea alcătuiau pentru mine un itinerar de orb, pe care-l ştiam prea bine înainte de a intra la închisoare. Da, acesta era ceasul în care, trecuse foarte mult de-atunci, mă simţeam împăcat. Pe atunci mă aştepta întotdeauna un somn uşor şi fără vise. Şi totuşi, ceva se schimbase de vreme ce, o dată cu aşteptarea zilei de mîine, am aflat, la întoarcere, celula mea. Ca şi cum drumurile cunoscute; desenate pe cerurile de vară puteau tot atît de bine să ducă la închisoare ca şi la somnul nevinovat.

IV

Chiar şi pe banca acuzării e întotdeauna interesant să auzi vorbindu-se despre tine. În timpul pledoariilor procurorului şi ale avocatului meu, pot să spun că s-a vorbit mult despre mine şi poate mai mult despre mine decît despre crima mea. Erau ele oare atît de diferite, de altfel, aceste pledoarii ? Avocatul ridica braţele şi recunoştea vina, dar cu scuze. Procurorul întindea mîinile şi denunţa vina, dar fără scuze. Un lucru totuşi mă cam stingherea, în ciuda preocupărilor mele, eram uneori tentat să intervin şi avocatul îmi spunea atunci: "Taci din gură, e mai bine pentru cauza dumitale". Într-un fel, cauza mea părea să fie tratată în afara mea. Totul se desfăşura fără intervenţia mea. Soarta mea se hotăra fără să mi se ceară părerea. Din cînd în cînd, îmi venea să întrerup pe

toată lumea şi să spun: "Totuşi, cine e acuzatul ? E important să fii acuzatul. Şi eu am ceva de spus!" Dar gîndindu-mă bine, n-aveam nimic de spus. De altfel trebuie să recunosc că interesul pe care ţi-l trezeşte faptul de a da de lucru oamenilor nu durează prea mult. De exemplu, pledoaria procurorului m-a obosit foarte repede. Numai anumite fragmente, gesturi sau tirade întregi, dar desprinse din ansamblu, m-au izbit sau mi-au trezit interesul.

Fondul raţionamentului său, dacă am înţeles bine, era că premeditasem crima. Cel puţin, asta a încercat să demonstreze. Cum spunea chiar el: "Voi face proba, domnilor, şi o voi face de două ori. În orbitoarea limpezime a faptelor mai întîi şi pe urmă în lumina sumbră pe care mi-o va furniza psihologia acestui suflet criminal." A rezumat faptele începînd cu moartea mamei. A reamintit insensibilitatea mea, neştiinţa în care eram în ceea ce priveşte vîrsta mamei, baia de a doua zi cu o femeie, cinematograful, Fernandel si în sfîrşit întoarcerea acasă cu Maria. Mi-a trebuit atunci un timp pînă să înţeleg, pentru că zicea "amanta lui" si, pentru mine, ea era Maria. Pe urmă a ajuns la povestea cu Raymond. Am găsit că felul lui de a privi întîmplările nu era lipsit de claritate. Ceea ce spunea era plauzibil. Scrisesem scrisoarea de acord cu Raymond ca s-o atrag pe amanta lui si să o las pradă unui om de o "moralitate dubioasă", care a bătut-o. Îi provocasem pe plajă pe adversarii lui Raymond. Acesta fusese rănit. Îi cerusem revolverul. Mă întorsesem singur ca să fac uz de el. Îl omorîsem pe arab, aşa cum plănuisem. Aşteptasem un timp. Si apoi, "ca să fiu sigur că treaba era bine făcută", trăsesem

încă patru gloanţe, fără grabă, la sigur, oarecum cu chibzuială.

"Asta e, domnilor, a spus procurorul general. Am reconstituit în faţa dumneavoastră şirul evenimentelor care l-au făcut pe acest om să ucidă în plină cunoştinţă de cauză". Insist asupra acestui lucru, a spus el. Pentru că nu e vorba aici de un asasinat obişnuit, de un gest necugetat pe care l-aţi putea socoti atenuat de împrejurări. Acest om, domnilor, acest om este inteligent. L-au auzit, nu-i aşa ? Ştie să răspundă. Cunoaşte valoarea cuvintelor. Şi nu se poate spune că a acţionat fără să-şi dea seama de ceea ce face.

Eu ascultam şi pricepeam că mă socoteau inteligent. Dar nu înţelegeam bine cum calităţile unui om obişnuit puteau deveni acuzaţii zdrobitoare împotriva unui vinovat. Cel puţin, asta a fost ceea ce m-a izbit şi nu l-am mai ascultat pe procuror pînă în momentul cînd l-am auzit spunînd: "A arătat măcar vreodată că regretă ? Niciodată, domnilor. Nici măcar o singură dată în cursul instrucţiei acest om n-a părut tulburat de crima lui abominabilă." În acel moment s-a întors spre mine şi m-a arătat cu degetul, continuînd să mă acuze fără ca în realitate eu să înţeleg bine de ce. Fără îndoială, nu mă puteam împiedica să nu recunosc că are dreptate. Nu regretam prea mult fapta mea. Dar atîta înverşunare mă mira. Aş fi vrut să încerc să-i explic amical, aproape cu afecţiune, că eu nu fusesem niciodată în stare să regret ceva cu adevărat. Eram întotdeauna prins de ceea ce avea să vină, de ziua de azi sau de cea de mîme. Dar, firește, în situaţia în care fusesem pus, nu puteam vorbi nimănui pe acest ton. N-aveam dreptul să mă arăt afectuos, să am bunăvoinţă. Şi am încercat, în continuare, să mai ascult, pentru că procurorul a început să vorbească de sufletul meu. Zicea că se aplecase asupra lui şi că nu găsise nimic, "domnilor juraţi". Zicea că într-adevăr eu nu aveam deloc suflet şi nimic omenesc şi că nici unul din principiile morale care ocrotesc inima omului nu-mi era accesibil. "Fără îndoială, adăugă el, noi nu putem să-i reproşăm acest lucru. Nu putem să ne plîngem că-i lipseşte ceea ce nu poate dobîndi. Dar cînd este vorba de această curte, virtutea cu desăvîrşire negativă a toleranţei trebuie să se preschimbe într-aceea mai puţin uşoară, dar mai nobilă, a dreptăţii. Cu atît mai mult, cu cît lipsa de suflet aşa cum ni se dezvăluie ea la acest om devine o prăpastie în care societatea se poate prăbuşi." Atunci a vorbit despre atitudinea mea faţă de mama. A repetat ceea ce spusese în timpul dezbaterilor. Dar a vorbit mai mult decît despre crima mea, atît de mult că, în cele din urmă, n-ara mai simţit altceva decît căldura acelei dimineţi. Cel puţin pînă în momentul în care procurorul general s-a oprit şi, după un moment de tăcere, a reluat cu o voce foarte scăzută şi foarte tulburată: "Tot această Curte, domnilor, va judeca mîine cea mai abominabilă crimă: asasinarea unui tată". După părerea lui, imaginaţia se dădea bătută în faţa acestei crime atroce. Îndrăznea să spere că justiţia oamenilor o va pedepsi fără şovăire. Dar nu se temea s-o spună, oroarea pe care i-o

inspira această crimă pălea aproape în faţa aceleia pe care o resimţea în faţa insensibilităţii mele. Tot după părerea lui, un om care o ucide moralmente pe mama lui se excludea din societatea oamenilor, ca şi acela care ridică o mînă ucigaşă asupra celui ce-i dăduse viaţa. În orice caz, primul pregătea fapta celui de-al doilea, le anunţa, într-un fel, şi le justifica. "Sînt convins, domnilor, a adăugat el ridicînd vocea, că nu veţi socoti opinia mea prea îndrăzneaţă, dacă voi spune că omul care stă pe această bancă e vinovat si de crima pe care această curte va trebui s-o judece mîine. Trebuie pedepsit în consecinţă." Aici procurorul şi-a şters faţa lucind de sudoare. A spus în sfirşit că datoria lui era dureroasă, dar că o va împlini cu fermitate. A declarat că eu n-aveam nimic de-a face cu o societate ale cărei reguli esenţiale le nesocoteam şi că nu puteam să fac apel la această inimă umană, ale cărei reacţii elementare îmi erau necunoscute. "Vă cer capul acestui om, a spus el, şi vi-l cer cu inima uşoară. Deoarece, dacă mi s-a mai întîmplat în cursul carierei mele destul de îndelungate să cer pedepse capitale, n-am simţit niciodată atît de mult ca astăzi această îndatorire compensată, răscumpărată, luminată de conştiinţa unui comandament imperios şi sfînt şi de oroarea pe care o simt în faţa unui chip omenesc pe care nu citesc altceva decît monstruozitate.

După ce s-a aşezat procurorul, a urmat un moment destul de lung de tăcere. În ce mă priveşte, eu eram zăpăcit de căldură si mirare. Preşedintele a tuşit puţin şi pe un ton foarte scăzut m-a întrebat dacă nu aveam ceva de adăugat. M-am ridicat şi cum voiam să vorbesc, am spus, puţin la întîmplare, de altfel, că nu avusesem intenţia să-l ucid pe arab. Preşedintele a răspuns că asta era o afirmaţie, că deocamdată nu prea înţelegea sistemul meu de apărare şi că ar fi fericit, înainte de a-l asculta pe avocatul meu, să mă facă să precizez motivele care inspiraseră fapta mea. Am spus repede, încurcînd puţin cuvintele şi dîndu-mi seama că sînt ridicol, că din pricina soarelui. S-au auzit rîsete în sală. Avocatul meu a dat din umeri şi imediat după aceea i s-a dat cuvîntul. Dar el a declarat că e tîrziu, că avea de vorbit cîteva ceasuri şi că cere reluarea şedinţei după-amiază. Curtea a fost de acord.

După-amiază, marile ventilatoare răscoleau fără încetare aerul încins al sălii şi micile evantaie multicolore ale

juraţilor se agitau toate în acelaşi sens. Pledoaria avocatului meu mi se părea că nu va lua niciodată sfîrşit. La un moment dat, totuşi, l-am ascultat pentru că zicea': "E adevărat că eu am ucis"'. Apoi a continuat pe acest ton, spunînd: "Eu" de fiecare dată cînd vorbea despre mine. Eram foarte mirat M-am aplecat spre unul dintre jandarmi şi l-am întrebat de ce. Mi-a spus să tac şi, după o clipă, a adăugat: "Toţi avocaţii fac la fel". Eu însă m-am gîndit că în felul acesta mă îndepărta şi mai mult de fapta mea, mă reducea la zero şi, într-un anume sens, mi se substituia. Dar cred că eram atunci foarte departe de sala tribunalului. De altfel avocatul meu mi s-a părut ridicol. A pledat foarte repede şi pe urmă a şi vorbit despre sufletul meu. Dar mi s-a părut că avea mult mai puţin talent decît procurorul. "Şi eu, a spus el, m-am aplecat asupra acestui suflet, dar, contrar eminentului reprezentant al ministerului public, am găsit ceva şi pot să spun că am citit în el ca într-o carte deschisă". Citise că eram un om cinstit, un muncitor conştiincios, neobosit, devotat firmei care-l folosea, iubit de toţi şi plin de compătimire faţă de suferinţele altuia. Pentru el eram un fiu model care-şi întreţinuse mama atît cît putuse. În cele din urmă sperasem că o casă de odihnă i-ar da bătrînei confortul pe care mijloacele mele nu-mi îngăduiau să i-l procur. "Mă mir, domnilor, a adăugat el, că s-a făcut atîta zgomot în jurul acestui azil. Pentru că, în sfîrşit, dacă ar trebui să aducem o dovadă în ceea ce priveşte utilitatea şi generozitatea unor asemenea instituţii, ar trebui neapărat să spunem că statul însuşi le subvenţionează." Numai că el n-a vorbit de înmormîntare şi eu am simţit că asta constituie o lipsă în pledoaria lui. Dar din pricina tuturor acestor fraze lungi, a tuturor acestor zile şi a acestor ore interminabile în cursul cărora se vorbise de sufletul meu, am avut impresia că totul devenea o apă incoloră în care simţeam că mă cuprinde ameţeala.

Despre sfîrşitul şedinţei, îmi aduc aminte numai că, în timp ce avocatul meu continua să vorbească, a răsunat pînă la mine, străbătînd tot spaţiul sălilor şi pretoriilor, trompeta unui vînzător de îngheţată. M-au năpădit amintirile unei vieţi care nu-mi mai aparţinea, dar în care aflasem cele mai sărace şi mai durabile bucurii: miresme de vară, cartierul care-mi plăcea, un anumit cer de seară, rîsul şi rochiile Mariei. Tot ce făceam de prisos în acest loc mi s-a urcat atunci ca un nod în gît şi n-am

mai avut decît o grijă, să se termine o dată şi să mă întorc în celula mea ca să dorm. Abia dacă l-am ascultat pe avocatul meu exclamînd, în încheiere, că juraţii n-or să vrea să trimită la moarte un lucrător cinstit, pierdut de o clipă de rătăcire şi cerînd circumstanţe atenuante pentru o crimă al cărui veşnic regret îl şi tîram după mine ca pe cea mai sigură pedeapsă a mea. Curtea a suspendat şedinţa şi avocatul s-a aşezat sfîrşit de oboseală. Dar colegii lui au venit să-i strîngă mîna. Am auzit: "Minunat, dragă". Unul dintre ei m-a luat chiar drept martor : "Ce zici ?" mi-a spus el. Am aprobat, dar complimentul meu nu era sincer, pentru că eram prea obosit.

Totuşi, afară ziua se apropia de sfîrşit şi căldura nu mai era atît de mare. După cîteva zgomote care ajungeau pînă la mine din stradă, ghiceam farmecul serii. Noi eram aici, cu toţii, în aşteptare. Şi ceea ce aşteptam împreună nu mă privea decît pe mine. M-am uitat iar în sală. Totul era ca în prima zi. Am întîlnit privirea ziaristului cu haina cenuşie şi a femeii-automat. Asta m-a făcut să mă gîndesc că n-o căutasem cu privirea pe Maria în tot timpul procesului. N-o uitasem, dar eram foarte ocupat. Am văzut-o între Céleste şi Raymond. Ea mi-a făcut discret cu mîna, ca şi cum ar fi spus: "În sfîrşit", şi am văzut faţa ei uşor neliniştită care-mi zîmbea. Dar îmi simţeam inima ferecată şi nici n-am putut să răspund zîmbetului ei.

Curtea a intrat din nou. Foarte repede li s-a citit juraţilor o serie de întrebări. Am auzit "vinovat de crimă"... "premeditare"... "circumstanţe atenuante". Juraţii au ieşit şi eu am fost dus în cămăruţa în care mai aşteptasem. Avocatul a venit la mine: era foarte volubil şi mi-a vorbit cu mai multă încredere şi cordialitate ca niciodată. Credea că totul va merge şi că voi scăpa cu cîţiva ani de închisoare sau de ocnă. L-am întrebat dacă erau şanse de casare în cazul unei sentinţe defavorabile. El mi-a spus că nu. Tactica lui fusese să nu depună concluzii scrise, ca să nu indispună juriul. Mi-a explicat că nu se casa o sentinţă ca asta, fără motiv. Asta mi s-a părut evident şi i-am dat dreptate. Privind lucrurile la rece, era cît se poate de firesc. Altminteri, ar fi prea multe hîrţoage inutile. "În orice caz, mi-a spus avocatul meu, mai avem şi recursul. Dar sînt convins că sentinţa va fi favorabilă."

Am aşteptat foarte mult, aproape trei sferturi de oră, cred. După aceea, s-a auzit o sonerie. Avocatul a plecat spunîndu-mi:

"Preşedintele juriului are să citească răspunsurile. Nu te vor duce în sală decît la citirea sentinţei." S-au auzit uşi trîntite . Fugeau oameni pe nişte scări despre care nu ştiam dacă sînt aproape sau departe. Apoi am auzit o voce înăbuşită citind ceva în sală. Cînd a răsunat iar soneria, cînd uşa boxei s-a deschis, a urcat spre mine tăcerea sălii, tăcerea şi această ciudată senzaţie pe care am avut-o cînd am constatat că tînărul ziarist îmi ocoleşte privirea. Nu m-am uitat în partea în care se afla Maria. N-am avut timp pentru că preşedintele mi-a spus repede şi într-o formă ciudată că mi se va tăia capul într-o piaţă publică în numele poporului francez. Mi s-a părut atunci că înţeleg sentimentul pe care-l citeam pe toate chipurile. Sînt convins că era respect. Jandarmii erau foarte blînzi cu mine. Avocatul şi-a pus mîna pe mîna mea. Eu nu mă gîndeam la nimic. Dar preşedintele m-a întrebat dacă n-aveam nimic de adăugat. M-am gîndit puţin. Am spus: "Nu". Atunci m-au scos afară.

V

Pentru a treia oară am refuzat să-l primesc pe preot. N-am să-i spun nimic, n-am chef să vorbesc, o să-l văd şi aşa destul de curînd. În acest moment nu mă interesează altceva decît să scap din angrenajul mecanismului, să ştiu dacă inevitabilul poate avea o ieşire. Mi-au dat altă celulă. Din ea, cînd stau întins, văd cerul si nimic altceva. Îmi petrec zilele privind pe faţa lui declinul culorilor care preface ziua în noapte. Lungit, îmi pun mîinile sub cap şi aştept. M-am întrebat poate de zeci de ori dacă există precedente de condamnaţi la moarte care să fi scăpat mecanismului implacabil, să fi dispărut înainte de execuţie, să fi rupt cordoanele poliţiştilor. Îmi reproşam atunci că nu acordasem destulă atenţie poveştilor despre execuţii. Ar trebui să ne interesăm întotdeauna de aceste probleme. Nu se ştie niciodată ce se poate întîmpla. Ca toată lumea, citisem asemenea relatări prin ziare. Dar existau cu siguranţă lucrări de specialitate pe care n-avusesem niciodată curiozitatea să le consult. Acolo, poate, aş fi găsit poveşti cu evadări. Aş fi aflat că, într-un caz cel puţin, roata se oprise, că în această premeditare irezistibilă, întîmplarea şi norocul, o singură dată numai, schimbaseră ceva. O singură dată ! Într-un

sens, cred că asta mi-ar fi fost de-ajuns. Inima mea ar fi făcut restul. Ziarele vorbeau adesea de o datorie faţă de societate. Trebuia, după ele, s-o plăteşti. Dar acest lucru nu vorbeşte imaginaţiei. Importanţă avea numai o posibilitate de evadare, un salt în afara ritualului implacabil, o încercare iraţională care să ofere toate şansele speranţei. Fireşte, speranţă însemna să fii doborît la coltul unei străzi, în plină goana, şi de un glonţ în zbor. Dar gîndindu-mă bine la toate, nimic nu-mi îngăduia acest lux, totul ni-l interzicea, mecanismul mă lua iar în stăpînirea lui.

În ciuda bunăvoinţei pe care o aveam, nu puteam să accept această certitudine insolentă. Pentru că, în sfîrşit, era o disproporţie ridicolă între sentinţa care o provocase şi desfăşurarea ei imperturbabilă din clipa în care această sentinţă fusese pronunţată. Faptul că sentinţa fusese citită la orele douăzeci mai degrabă decît la orele şaptesprezece, faptul că ea ar fi putut fi cu totul alta, că ea fusese dată de oameni care schimbă rufele, că fusese dată în numele unei noţiuni atît de imprecise ca poporul francez (sau german sau chinez), mi se părea că toate acestea ştirbeau mult seriozitatea unei asemenea hotărîri. Totuşi, eram nevoit să recunosc că din secunda în care fusese luată, efectele ei deveniseră tot atît de sigure şi de serioase ca prezenţa acestui zid de-a lungul căruia îmi striveam trupul.

Mi-am amintit, în acele momente, de o poveste pe care mama mi-o povestea în legătură cu tata. Eu nu-l cunoscusem. Nu ştiam nimic precis despre acest om decît, poate, ceea ce-mi spunea atunci mama : se dusese să asiste la execuţia unui asasin. Era bolnav numai la gîndul de a se duce. O făcuse totuşi şi, la întoarcere, vomitase aproape toată dimineaţa. Tata mă dezgusta puţin pe atunci. Acum înţelegeam, era atît de firesc. Cum de nu observasem că nimic nu era mai important decît o execuţie capitală şi că, pe scurt, era singurul lucru cu adevărat interesant pentru un om! Dacă voi ieşi vreodată din această închisoare, mă voi duce să văd toate execuţiile capitale. Greşeam, cred, gîndindu-mă la această posibilitate. Pentru că la gîndul de a mă vedea liber într-o zi, în zori, îndărătul unui cordon de poliţişti, de partea cealaltă într-un fel, la gîndul de a fi spectatorul care vine să privească si care va putea vărsa după aceea un val de bucurie otrăvită îmi năpădea inima. Dar nu era înţelept din partea mea. Greşeam lăsîndu-mă tîrît astfel de

asemenea presupuneri pentru că în clipa următoare îmi era atît de frig, încît mă ghemuiam sub pătură. Îmi clănţăneau dinţii fără să mă pot stăpîni.

Dar, fireşte, nu poţi să fii întotdeauna înţelept. Alteori, de pildă, făceam proiecte de legi. Reformam pedepsele. Observasem că esenţial e să dai o şansă condamnatului. Una singură la mie, atîta ajungea ca să aranjezi o mulţime de lucruri. Astfel mi se părea că s-ar putea găsi o combinaţie chimică a cărei absorbţie să ucidă pacientul (gîndeam: pacientul) în nouă cazuri din zece. El ar şti acest lucru, asta era condiţia. Deoarece, gîndindu-mă bine, privind lucrurile cu calm, constatam că partea proastă a ghilotinei era că nu-ţi lăsa nici o şansă, absolut nici una. O dată pentru totdeauna, pe scurt, moartea pacientului fusese hotărîtă. Era o afacere clasată, o combinaţie definitivă, un acord încheiat şi asupra căruia nu mai era chip să revii. Dacă, prin absurd, lovitura dădea greş, urma s-o luăm de la început. În consecinţă, penibil era faptul că victima trebuia să dorească tocmai buna funcţionare a maşinii. Spun că aceasta era partea proastă. E adevărat, într-un sens. Dar, în alt sens, eram nevoit să recunosc că tot secretul unei bune organizări aici era. Pe scurt, condamnatul era obligat să colaboreze moralmente. Era în interesul său ca totul să decurgă fără nici o complicaţie.

Eram de asemenea nevoit să constat că pîna atunci avusesem asupra acestor probleme idei care nu erau îndreptăţite. Mult timp am crezut - şi nu ştiu de ce - că pentru a merge la ghilotină trebuie să urci pe eşafod, să urci trepte. Cred că era din pricina Revoluţiei din 1789, vreau să zic din pricina a tot ceea ce mă învăţaseră sau mă făcuseră alţii să văd în aceste probleme. Dar într-o dimineaţă mi-am amintit de o fotografie publicată de ziare cu ocazia unei execuţii care a făcut vîlvă.

În realitate, maşina era aşezată direct pe pămînt, în modul cel mai simplu din lume. Era mult mai îngustă decît credeam. Era destul de curios că nu-mi dădusem seama de asta mai dinainte. Maşina aceea din fotografie mă impresionase prin aspectul ei de operă de precizie, bine finisată şi strălucitoare. Îţi faci întotdeauna idei exagerate despre ceea ce nu cunoşti. Eram nevoit să constat că, dimpotrivă, totul era simplu : maşina este la acelaşi nivel cu omul care se îndreaptă spre ea. Ai merge spre ea aşa cum ai merge în întîmpinarea unui om. Şi asta era de asemenea penibil. Urcarea pe eşafod, ascensiunea în plin cer,

imaginaţia găsea în acest caz de ce să se agate. Dar aici, mecanismul strivea totul: erai ucis cu discreţie, cu puţină ruşine şi multă precizie.

Mai erau două lucruri la care mă gîndeam mereu: zorile şi recursul meu. Mă stăpîneam totuşi şi încercam să nu mă mai gîndesc. Mă culcam, priveam cerul, mă străduiam să-mi concentrez atenţia asupra lui. Căpăta culoarea verde, era seară. Mai făceam un efort ca să mă gîndesc la altceva. Îmi ascultam inima. Nu puteam să-mi închipui că zgomotul acesta care mă însoţea de atîta vreme ar fi putut vreodată să înceteze. N-am avut niciodată cu adevărat imaginaţie. Încercam totuşi să-mi închipui o anumită secundă în care bătaia acestei inimi nu se va prelungi în mintea mea. Dar în zadar. Zorile

sau recursul meu erau aici. În cele din urmă îmi spuneam că cel mai înţelept ar fi să nu mă mai ostenesc degeaba.

În zori veneau, ştiam. Pe scurt, mi-am petrecut nopţile aşteptînd aceste zori. Nu mi-a plăcut niciodată să fiu luat prin surprindere. Cînd mi se întîmplă ceva, prefer să fiu de Faţă. De aceea, în cele din urmă n-am mai dormit decît puţin ziua şi, de-a lungul nopţilor, am aşteptat răbdător ca lumina să se arate pe sticla cerului. Cel mai greu era ceasul incert în care ştiam că el acţionează de obicei. Miezul nopţii o dată trecut, aşteptam şi pîndeam. Niciodată urechea mea nu percepuse atîtea zgomote, nu distinsese sunete atît de neînsemnate. Pot să spun, de altfel, că, într-un anumit fel, am avut noroc în toată această perioadă, de vreme ce n-am auzit niciodată un pas. Mama spunea adesea că nu eşti niciodată pe deplin nenorocit. Îi dădeam dreptate în închisoare, cînd cerul se colora şi cînd o zi nouă se strecura în celula mea. Pentru că, tot atît de bine, aş fi putut auzi paşi şi inima mea ar fi putut să plesnească. Chiar dacă cel mai mic foşnet mă făcea să mă reped la uşă, chiar dacă, cu urechea lipită de lemn, aşteptam nebuneşte pînă ce auzeam propria mea respiraţie, speriat să constat că e răguşită şi asemănătoare unui horcăit de cîine, pînă la sfîrşit inima nu plesnea şi eu mai cîştigasem douăzeci şi patru de ore.

În timpul zilei, eram ocupat cu recursul. Cred că am profitat cel mai mult de pe urma acestei idei. Îmi calculam efectele şi obţineam din gîndurile mele cel mai mare randament. Presupuneam întotdeauna cazul cel mai rău: recursul meu era respins. "Aşadar voi muri." Mai repede decît

alţii, era evident. Dar toată lumea ştie că viaţa nu merită să fie trăită. În fond, eu nu ignoram faptul că a muri la treizeci de ani sau la şaptezeci de ani nu are importantă deoarece, în mod firesc ,în ambele cazuri, alţi bărbaţi şi alte femei vor trăi, şi asta timp de mii de ani. Nimic nu era mai limpede, pe scurt. Tot eu mueram, fie acum, fie peste douăzeci de ani, şi clipa aceea mă stingherea puţin în raţionamentul meu ,acest gol teribil pe care-l simţeam în mine la gîndul a douăzeci de ani de viaţă care va să vie. Dar n-aveam decît să-l înăbuş, închipuindu-mi ce ar fi gîndurile mele peste douăzeci de ani, cînd va trebui totuşi să ajung acolo. Devreme ce murim, cum şi cînd n-are importanţă, e evident. Deci (şi greu e să nu pierzi din vedere tot ceea ce acest "deci" reprezenta ca raţionament), deci, trebuia să accept respingerea recursului meu.

Atunci, numai atunci aveam, ca să zic aşa, dreptul, îmi îngăduiam într-un fel, să arborez cea de-a doua ipoteză: eram graţiat. Penibil era că trebuia să-mi stăpînesc acest elan aprig al sîngelui şi al trupului care-mi frigea ochii cu o bucurie nebunească. Trebuia să mă străduiesc să înăbuş acest ţipăt, să-l controlez. Trebuia să fiu chiar şi în această ipostază, firesc, ca să fac mai plauzibilă resemnarea mea din prima ipoteză. Ori de cîte ori reuşeam, cîştigam un ceas de linişte. Asta, totuşi, era de luat în consideraţie.

Într-un asemenea moment am refuzat încă o dată să-l primesc pe preot. Şedeam culcat şi ghiceam apropierea serii de vară după o oarecare paloare a cerului. Tocmai respinseseră recursul meu şi puteam să-mi aud undele sîngelui circulînd normal prin trup. N-aveam nevoie să văd preotul. Pentru prima oară după multă vreme, m-am gîndit la Maria. De mult nu-mi mai scria. În seara aceea m-am gîndit şi mi-am spus că poate se plictisise să mai fie iubita unui condamnat la moarte. Asemenea lucruri se întîmplă. Cum aş fi putut să ştiu, cînd, în afara trupurilor noastre acuma despărţite, nimic nu ne lega şi nu ne amintea unul altuia. Din acest moment de altfel, amintirea Mariei mi-ar fi fost indiferentă. Moartă, nu m-ar mai fi interesat. Găseam asta firesc, aşa cum înţelegeam foarte bine ca oamenii să mă uite după moartea mea. Nu mai aveau nimic de-a face cu mine. Nici nu puteam măcar să spun că era trist să te gîndeşti la asta.

Exact în acest moment a intrat preotul. Cînd l-am văzut, m-a scuturat un fior. El a băgat de seamă şi mi-a spus să nu mă sperii. I-am spus că el venea de obicei în alt moment. Mi-a răspuns că era o vizită prietenească şi n-avea nimic de-a face cu recursul meu despre care nu ştia nimic. S-a aşezat pe pat şi m-a poftit să mă aşez lîngă el.Am refuzat. Găseam totuşi că are o înfăţişare foarte blîndă.

A stat un timp jos, cu braţele pe genunchi, cu capul plecat, privindu-şi mîinile. Erau fine si muşchiuloase, mă făceau să mă gîndesc la două fiare agile. Şi le-a frecat încet una de alta. Apoi a rămas aşa, cu capul mereu plecat, atît de multă vreme, încît eu am avut o clipă impresia că-l uitasem.

Dar şi-a ridicat brusc capul si m-a privit drept în faţă : "De ce, mi-a spus el, refuzi să *mă* primeşti ?" Am răspuns că nu cred în Dumnezeu. A voit să ştie daca sînt sigur de asta şi am spus că nu aveam îndoieli asupra acelui lucru: asta mi se părea o problemă fără importantă. El s-a lăsat atunci pe spate şi s-a sprijinit de perete punîndu-şi palmele pe coapse. Aproape fără să pară că-mi vorbeşte, mi-a atras atenţia că uneori erai sigur de ceva şi, în realitate, nu erai. Eu nu spuneam nimic. El s-a uitat la mine şi m-a întrebat: "Ce părere ai ?" I-am răspuns că e posibil. În orice caz, eu poate nu eram sigur de ceea ce mă interesează cu adevărat, dar ştiam precis ceea ce nu mă interesează. Şi tocmai lucrul despre care-mi vorbea el nu mă interesa.

Şi-a întors privirea de la mine şi, tot fără să-şi schimbe poziţia, m-a întrebat dacă nu vorbeam astfel din prea mare disperare. I-am explicat că nu eram disperat. Mi-era numai frică, asta era firesc. "Dumnezeu te-ar ajuta atunci, a observat el. Toţi cei pe care i-am cunoscut în situaţia dumitale se întorceau spre El". Eu am convenit că acesta era dreptul lor. Asta dovedea de asemenea că ei aveau timp. Cît despre mine, eu nu voiam să fiu ajutat şi îmi lipsea tocmai timpul ca să mă interesez de ceea ce nu mă interesa.

Atunci mîinile lui au avut un gest de enervare, dar s-a stăpînit şi şi-a aranjat cutele sutanei. După ce a terminat, mi s-a adresat numindu-mă "prietene": dacă îmi vorbea astfel nu o făcea din pricină că eram condamnat la moarte; după părerea lui, toţi eram condamnaţi la moarte. Dar l-am întrerupt spunîndu-i că nu e acelaşi lucru şi că, de altfel, nu putea să fie,

în nici un caz, o consolare. Desigur, a recunoscut el. "Dar vei muri mai tîrziu dacă nu vei muri azi. Aceeaşi problemă se va pune atunci. Cum vei întîmpina această grea încercare ?" Am răspuns că o voi întîmpina exact cum o întîmpin acum.

El s-a ridicat în picioare la aceste cuvinte şi m-a privit drept în ochi. Era un joc pe care-l cunoşteam bine. Mă distram aşa adesea cu Emmanuel sau cu Céleste şi, în general, ei coborau întîi ochii. Preotul cunoştea şi el bine acest joc, mi-am dat seama imediat: privirea lui nu şovăia. Şi nici vocea nu i-a şovăit cînd mi-a spus: "N-ai aşadar nici o speranţă şi trăieşti cu gîndul că vei muri cu totul ?" "Da", am răspuns.

Atunci a lăsat capul în jos şi s-a aşezat la loc. Mi-a spus că mă compătimeşte. Socotea asta imposibil de suportat pentru un om. În ce mă priveşte, am simţit numai că începe să mă plictisească. M-am întors la recursul meu si m-am dus sub lucarnă. Mă sprijineam cu umărul de zid. Fără să-l urmăresc cu atenţie, am auzit că începea iar să-mi pună întrebări. Vorbea cu o voce neliniştită şi insistentă. Am înţeles că era emoţionat şi l-am ascultat mai atent.

Era convins, spunea el, că recursul meu va fi admis, dar purtam povara unui păcat de care trebuia să mă eliberez. După el, justiţia oamenilor era nimic, iar justiţia lui Dumnezeu era totul. I-am atras atenţia că cea dintîi mă condamnase. Mi-a răspuns că, în felul acesta, ea nu-mi spălase păcatul.

I-am spus că nu ştiam ce este păcatul. Mi se spusese numai că eram vinovat. Eram vinovat, plăteam, nu mi se putea cere nimic mai mult. În clipa aceea ei s-a ridicat iar în picioare şi m-am gîndit că în această celulă atît de strîmtă, dacă voia să se mişte, n-avea de ales. Trebuia să se aşeze sau să se scoale în picioare.

Ţineam ochii aţintiţi în pămînt. A făcut un pas spre mine şi s-a oprit, ca si cum n-ar fi îndrăznit să se apropie. Privea cerul printre zăbrele. "Te înşeli, fiule, mi-a spus, ţi s-ar putea cere mai mult. Ţi se va cere, poate." - "Şi ce anume ?" - "Ţi s-ar putea cere să vezi." - "Să văd, ce ?"

Preotul s-a uitat în jurul lui şi a răspuns cu o voce care mi se părea deodată foarte obosită : "Din toate aceste pietre picura durere, o ştiu prea bine. Nu le-am privit niciodată fără tulburare. Dar în fundul sufletului ştiu că cei mai păcătoşi dintre voi au

văzut ieşind din întunericul lor un chip dumnezeiesc. Acest chip ţi se cere să-l vezi."

M-am enervat puţin. I-am spus că erau luni de cînd priveam aceste ziduri. Nu era nimic şi nimeni pe lume pe care să-l cunosc mai bine. Poate, e mult de atunci, am căutat aici un chip. Dar acest chip avea culoarea soarelui şi flacăra dorinţei : era acela al Mariei. Îl căutasem în zadar. Acum se sfîrşise. Şi în orice caz, nu văzusem apărînd nimic din sudoarea pietrei.

Preotul m-a privit cu un soi de tristeţe. Stăteam acum cu tot spatele sprijinit de zid şi lumina zilei mi se scurgea pe frunte. El a spus cîteva cuvinte pe care nu le-am auzit şi m-a întrebat foarte repede dacă îi dau voie să mă îmbrăţişeze. "Nu", am răspuns. El s-a întors şi s-a îndreptat spre peretele peste care şi-a trecut încet mîna: "Iubeşti deci atît de mult acest pâmînt ?" a şoptit. Eu n-am răspuns.

A rămas aşa mult timp, cu spatele la mine. Prezenţa lui mă stingherea si mă irita. Eram gata să-i spun să plece, să mă lase singur, cînd a exclamat deodată cu un soi de furie, întorcîndu-se spre mine: "Nu, nu pot să te cred. Sînt sigur că ţi s-a întîmplat să doreşti o altă viaţă." I-am răspuns că bineînţeles, dar asta nu avea mai multă importantă ca a dori de pildă să fii bogat, să înoţi foarte repede sau să ai o gură mai frumoasă. Era de acelaşi ordin. Dar el m-a oprit şi voia să ştie cum vedeam eu această viaţă. Atunci am strigat: "O viaţă în care aş putea să-mi amintesc de aceasta de aici" şi pe loc i-am spus că mă săturasem. Ar mai fi vrut să-mi vorbească, dar eu m-am apropiat de el şi am încercat să-i explic pentru ultima oară ca nu-mi mai rămînea decît puţin timp. Nu voiam să-l pierd cu Dumnezeu. A încercat să schimbe subiectul, întrebîndu-mă de ce-i spuneam "domnule" şi nu "părinte". Asta m-a enervat şi i-am răspuns că nu era părintele meu: era de partea celorlalţi.

- Nu, fiule, a spus el punîndu-mi mîna pe umăr. Sînt cu tine. Dar nu poţi să ştii asta pentru că ţi-e sufletul orbit. Mă voi ruga pentru tine.

Atunci, nu ştiu de ce, s-a rupt ceva în mine. Am început să urlu din toate puterile, l-am insultat şi i-am spus să nu se roage. Îl apucasem de gulerul sutanei. Îmi vărsăm asupra lui tot focul inimii în scăpărări amestecate cu bucurie şi furie. Avea o înfăţişare atît de sigură de el, nu-i asa ? Totuşi, nici una din certitudinile lui nu făcea cît un fir de păr din capul unei

femei. Nici nu era măcar sigur că e în viaţă de vreme ce trăia ca un mort. Pe cînd eu parcă aveam mîinile goale. Dar eram sigur de mine, sigur de orice, mai sigur decît el, sigur de viaţa mea şi de moartea ce avea să vie. Da, n-aveam decît atît. Dar cel puţin stăpîneam acest adevăr tot atît cît mă stăpînea şi el pe mine. Avusesem dreptate, mai aveam încă dreptate, aveam întotdeauna dreptate. Trăisem într-un fel şi aş fi putut trăi într-alt fel. Făcusem ceva şi nu făcusem altceva. Nu făcusem un lucru, dar făcusem altul. Ei şi ? Era ca şi cum aşteptasem tot timpul această clipă şi aceşti zori în care voi da socoteală. Nimic, nimic nu avea importanţă şi ştiam bine de ce. Şi el ştia de ce. Din străfundul viitorului meu, în tot timpul acestei vieţi absurde pe care o dusesem, un suflu obscur urca spre mine străbătînd anii care încă nu veniseră şi acest suflu egaliza în drumul lui tot ceea ce mi se propunea atunci, în anii nu cu mult mai reali pe care-i trăiam. Ce importanţă avea pentru mine moartea celorlalţi, dragostea de mamă, ce importanţă avea Dumnezeul preotului, vieţile pe care le alegem, destinele pe care le alegem, cînd un singur destin trebuia să mă aleagă pe mine însumi şi o dată cu mine miliarde de privilegiaţi care, ca şi el, se considerau fraţii mei. Înţelegea el oare ? Toată lumea era privilegiată. Nu erau decît privilegiaţi. Ceilalţi, de asemenea, vor fi condamnaţi într-o zi. Şi el va fi condamnat. Ce importanţă avea dacă, acuzat de crimă, era executat pentru că nu plînsese la înmormîntarea mamei sale ? Cîinele lui Salamano tăcea tot atît cît nevastă-sa. Femeiuşca-automat era la fel de vinovată ca şi parizianca pe care Masson o luase de nevastă sau la fel ca Maria, care voia ca eu s-o iau de nevastă. Ce importanţă avea faptul că Raymond era amicul meu, ca şi Céleste, care valora mai mult decît el ? Ce importanţă avea faptul că Maria întindea astăzi gura unui alt Meursault ? Înţelegea el oare acest condamnat şi că din străfundul viitorului meu... Mă înnecam urlînd toate astea. Dar paznicii îmi şi smulseseră preotul din mîini şi mă ameninţau. Totuşi, el i-a liniştit si m-a privit un timp în tăcere. Avea ochii plini de lacrimi. S-a întors şi a dispărut.

După plecarea lui m-am calmat. Eram epuizat şi m-am trîntit pe pat. Cred că am dormit, pentru că m-am trezit cu stelele în faţă. Zgomotele cîmpiei urcau pînă la mine. Miresme de noapte, de pămînt şi de sare îmi răcoreau tîmplele. Încîntătoarea pace a acestei veri adormite pătrundea în mine ca

o maree. În acel moment şi la capătul nopţii, sirenele au început să urle. Ele anunţau plecări spre o lume care acum îmi era de-a pururi indiferentă. Pentru prima oară, după foarte multă vreme, m-am gîndit la mama. Mi s-a părut că înţeleg de ce la sfîrşitul vieţii îşi luase un "logodnic", de ce se jucase iar de-a începutul. Acolo, acolo, de asemenea, în jurul acestui azil în care vieţile se sting, seara era un fel de răgaz melancolic. Atît de aproape de moarte, mama trebuie să se fi simţit eliberată şi pregătită să trăiască iar totul de la început. Nimeni, nimeni n-avea dreptul s-o plîngă. Şi eu, la rîndul meu, m-am simţit gata să trăiesc iar totul de la început. Ca şi cum această furie m-ar fi izbăvit de tot răul, m-ar fi golit de speranţă, în faţa acestei nopţi încărcate de semne şi de stele, mă deschideam pentru prima oară tandrei indiferenţe a lumii. Simţind-o atît de asemănătoare mie, atît de frăţească în sfîrşit, mi-am dat seama că fusesem fericit şi că mai eram. Pentru ca totul să se consume, pentru ca să mă simt mai puţin singur, nu-mi mai rămînea decît să doresc în ziua execuţiei mele mulţi spectatori care să mă întîmpine cu strigăte de ură.